

1936 Viieteistkümnes aastakäik Nr. 5

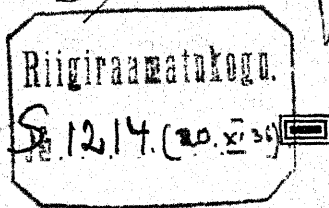
EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetussektär

Tartu 1936

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. J. Mägiste, Eesti <i>siirdma</i> , <i>siirduma</i> , sm. <i>siirtää</i> , <i>siiri</i> , vepsa * <i>siř</i> jt. etümoloogia selgituseks	129
2. Raamatute ülevaade:	
J. Mägiste, <i>Joh. Aavik</i> , Eesti õigekeelsuse õpik ja gram- matika	134
3. E. Elisto, Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi	151
4. E. Elisto, Paar pisiküsimust	160

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Vabriku 5—4, tel. 2-81.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Eesti *siirdma*, *siirduma*, sm. *siirtää*, *siiri*,
vepsa **si'* jt. etümoloogia selgituseks.

Alates tuntuimaga, tuletagem kõigepäält meelde üldtuttavat tõsiasja, et e. *siirdma* 'ühest kohast teise viima, üle kandma' ja selle refleksiivne vaste *siirduma* on keeleuuen-
duslikud sm. laenu¹, vrd. sm. (Renvall'i sõnarm.) *siirrän*,
rtää 'vom Platze bewegen l. verrücken, wegsetzen, weg-
ziehen, Platz verändern', frekv. *siirtelen*, *rrellä*, refleks. *siir-
ryn*, *rtä* 'vom Platze bewegt werden', (Lönnro'ti sõnarm.
lisaks tuletisi nagu) *siirrähtää*, *siirrähtää* jm. See verb on
laiemalt tuntud lmsm. keelis: karjP (Genetz'i sõnast.)
šiirdä- 'siirtää', *šiirdele-* 'siirrellä', vepsL² *sirdādan* 'siiran
ruttu' <**sirdältä-*, inf. *sirta*, *sirdiin* 'nihutasin', refleks.
sirtte (*лартѣмѣ*) 'nihuta, siira ennast (enam kõrvale)',
sirdame 'siiran, nihutan ennast', Arskaht *sirdel* 'siirteli' frekv.,
vepsK³ *sirta toine toizen sija.ä* 'siirtää toinen toisen sijaan',
vepsK kirjakeeles⁴ frekv.-refleks. *sirdlihe tubaretk* 'siirdus,
nihkus taburett', 14 *sirdleškanzihe* 'hakkas end nihutlema,
siirdlema', *sirdbutet* moment. 'siiretud' <**sirdält-*, *sirdūdab*
hānt laptaha '(äkki) siirab, nihutab teda kõrvale'.

¹ Vt. Aavik, Uute sõnade sõnastik², lk. 104.

² Kettunen, LVHA I, lk. 55, 80, II, lk. 118, I, lk. 10, II, lk. 30,
Kettunen, Näytteitä etelävepsästä II, lk. 48.

³ Kettunen-Siro, Näytteitä vepsän murteista, lk. 65.

⁴ F. A. Andrejev, Literaturnij hrestomatij, lk. 13, 14, 29, 48.

O. Donner⁵ juba on õigusega aimanud, et *sirtä*-verbitiives meil on tegu faktiivverbiga, ainult tema oletatud lmsm. tüvevasted (*sir-*, vrd. sm. *siritän*, e. *sirelen*) ei saa häälikuliselt ega semasioloogiliselt paika pidada samuti nagu lmsm. seisukohalt ei rahulda *Budenz*'i^{6a} antud sõna *siirtää* seletus. Käesolevas verbis *tä*-sufiksist edasituletist aimates (vrd. sm. *saari* — *saartaa*, *kaari* — *kaartaa* jne.) peame lähtuma tüvest *sir-*, ja idapoolseis lmsm. keelis kohtamegi vastavat nominaaltüve, mis ka semasioloogilisest seisukohast sobib tuletuse aluseks. See on nimelt sõna **siri* tähend. 'veer, äär' karj.-aunuses ja vepsas, mis kõige tavalisemalt esineb prolatiiv-adverbis '(kõrvalt) mööda', aga selle kõrval ka (eriti postpositionaalselt tarvitatud, tähend. 'kõrval, veeres') obliikvakäändeis, milledes tema esialgne tähendus on läbipaistev. Õeldule vastavalt leiame soomes (Lönnroti sõnarm. ja Lisävihko) *siiri*, *siiren* 'sida, bänd, rand, kant (sivu, vier, kylki)' loitsude sõnana ja *siiritse* 'fõrbi (utan att vidrõra)' (? < karj. rahvaluule keelest), edasi karjalas⁶ Novgorod-Tihvin *ikkuašta siritšši* 'aknast mööda', Tver-Bježec *siričči*, aunuses (Genetzi sõnast.) *siiritšši* ~ *ttš* 'ohitse, sivuitse' (*suuris kivüizis s.*), *g.ej sirič ši manis*⁷, lüüdis⁸ Kendjärvi *tsarin dvortsàs siritši* 'tsaarini palatsi ohitse', Šuoju *ajada siričši magadajàs storožàs* 'ajaa makaavan vartian ohi', Mundjärvi *päs siričši* 'puuni ohitse', *siričši tojžis...* *hüpniž* 'toisten ohitse juoksee', *siričši häneš matkadaj* 'sivu hänestä kulkee (matkaa)', vepsP-s⁹ Laht *siričši spasas* 'Vapahtajankirkon ohitse', *siritši* 'ohitse', vepsK-s¹⁰ Petsoil *siričši linduiš soigutiin* 'Ohi linnuista paukuttelim', Šimgärv *astui... siričši pustus pertiš* 'Kulki... aution pirtin ohi', Noidal-Rebag *jablokad ne siričši* 'omenat sivuitse', Korbäl

⁵ Vergleichendes Wörterbuch II, lk. 5 (nr. 686).

^{6a} MUSz, lk. 208 (võrreldud sm. *sirked*, *siirollensa*, e. *sirev* jne.).

⁶ Leskinen, Karjalan kielen näytteitä I, lk. 113, 2.

⁷ Seesama, Karjalan k. näytt. II, lk. 25.

⁸ Ojansuu-Kujola-Kalima-Kettunen, Lyydiläisiä kielennäytteitä, lk. 22, 85, 227, 231, 303.

⁹ Kettunen-Siro, tsif. 1., lk. 12 ja Setälä, YSÄH, lk. 188.

¹⁰ Sama Kettunen-Siro t., lk. 71, 112, 142, 49, 119, 124.

tulaškek sirhe 'Tulepa viereeni', Šimgärv *tegihe hildzoi sires kodi* 'tuli heille viereen talo', ibid. *hän istuihe iknan sirhe* 'Hän istuutui ikkunan viereen', vepsK kirjakeeles¹¹ *pani sirhe* 'pani kõrvale, veerde', *asttas sireti* 'astuvad, kõnnivad kõrvu(ti)', *sires hänel* 'kõrval temal', vepsL-s¹² *siričtšj* 'mööda', 'kõrvalt mööda', *sirhe* 'kõrva', *sirete* 'kõrvuti', Tšaigi-Fedramägi *män siričtši* 'meni sivu', ibid. *mamšid i sirhe hebōžed ebat pästä* 'niin eukkoā ei viereenkään hevo-set päästä', ibid. *hō sirete rahnōbad* 'he vierekkāin leikkasivat', Fedramägi *ištuihe sirhe neičtšj* 'istuutui tytön viereen', Kortlaht *a jō sirhe* 'hihti viereen', Tšaigi *vaza sires* 'vasikka vieressä'.

Esitatud näiteis peituvast nominaalsest *sir(e)*-tüvest tuletatuna verbitüvi *sir-tä-* on esialgselt võinud vahest tähendada umb. 'kõrvale, veerde panna, nihutada', mis on väga lähedane tema ja ta edasituletiste praegusile tähendusvarjundeile lmsm. keelis. Kõnealusele nominaaltüvele endale näikse leiduvat tähenduslikult täpne vaste mordvas¹³: ersa *tšire, tšjre, šire*, mokša *širε* 'kante, rand, ufer, seite; gegend', ersa¹⁴ *чире* 'край', *ки чиресэ эрятанок* 'живем возле дороги (или у дороги)'. Mordva sõna peaks olema algselt palataal-š-iline¹⁵, kusjuures š- ~ š'- ~ č-vahelduski pole tundmatu¹⁶. Kuid ka palatalisatsiooni sekundaarsus poleks mordvas vist päris võimatu¹⁷. Kui arvestada, et oletatult samatüvelisel lmsm. *sirtä*-verbil on vaste lapis^{17a} (näit. Friis'i sõnarm. *sirddet, sirdam* 'movere, deportare, traducere; emigrare, lares mutare' ja mitmeid tuletisi), siis oleks

¹¹ Andrejev, tsit. t., lk. 13, 23, 29.

¹² Kettunen, LVHA I, lk. 44, II, lk. 9, 37, I, lk. 122, II, lk. 35; Kettunen, Näytt. etelävepsästä, lk. 48, 56, 58, 86, 98, II, lk. 54.

¹³ Vt. Paasonen, Mordwinische Chrestomathie, lk. 135.

¹⁴ Евсевьев, Основы мордовской грамматики², lk. 237.

¹⁵ Vt. Paasonen, SUST XLI, lk. 44, 69 jm.

¹⁶ Vt. Paasonen, SUST XXII, lk. 30 ja SUST XLI, lk. 61 (s.-v. *šumord'e-* jne.); vrd. ka Setälä; FUF II, lk. 247, alamärk. 3, lk. 268.

¹⁷ Vt. viimatitsit. Paasose teos, lk. 6.

^{17a} Vrd. ka Donner, tsit. t., lk. 4 ja Qvigstad, Beiträge zur Vergleichung..., lk. 105.

loomulikum lähtuda algsest sm.-ugri palataliseerimata *s*-ist, sest lapis on teatavasti palataalse *š*-i vasteks *č*-. Või on lapi *s*-line kaju (pro *š*- > *c*-) soome laen? Muidu lmsm. *sīri* ja mordv. *šife* jne. rinnastamisel häälikulise paralleelina võrreldagu näit. sm. *piiri* - mordv. *pire*, *peře* 'eingezäunter platz...' ¹⁸.

Kõnealuse etümoloogia (*sīri* lmsm. ~ *šife* etc. mrdv.) teeb keerulisemaks see, et mrdv. *šife*-sõna vasteks lmsm. keeliskes on teiselt poolt peetud sm. sõna *syřjä* 'margo, ora' ¹⁹. T. I. Itkonen ²⁰, käsitleb juba Setälä poolt *syřjä*-sõnaga ühendusse asetatud lpN sõna *čorro* 'umbo, jugum montis' ja lisades veel lp. murdeandmeid (*čorri*- 'sehr grubiger berg', *tšorò* jne. 'harju, selkonen') esitab viimase lmsm. vasteks sm. *siiri* ja *syre*, millede tähendus olevat sama mis võrreldaval lp. sõnal. Viimase kohta see semasioloogiline määritus peab küll paika (vrd. Lönnoti Lisävihko *syre*, *syreen* 'mindre ås l. höjd'), kuid *siiri*-sõna suhtes, millega eespool tutvusime, on see määritus ekslik (või on autoril olnud trükkimata allikaist teada vastav sm. murdeline *siiri*-sn. tähendus?). Sm. *siiri* ja *syre* (resp. *syřjä*) ei saa häälikulise erinevuse tõttu kuidagi etümoloogiliselt ühte kuuluda ega nii siis sama-aegselt olla võrreldavad lp. *čorro*-sõnaga. Häälikuliselt on võimalik ainult *syre* (resp. *syřjä*?) ~ *čorro* rinnastamine ²¹, semasioloogiliselt näikse järele jäävat ka vaid selle võrdluse võimalus. Lmsm. *sīri* on häälikuliselt kui ka semasioloogiliselt kõnealusest lp. sõnast kaugel. Kuigi mrdv. *šife* häälikuliselt võiks ühte kuuluda lmsm. sõnaga *syřjä* niisama hästi kui sõnaga *sīri*, peaks ta siiski semasioloogilise lähemuse tõttu olema etümoloogiliselt pigemini ühendatav viimasega.

Sm. *syřjä* seisab mrdv. *šife*'st kaugemal eriti seepärast, et pole sugugi kindel, kas tema algne tähendus ongi mrdv.

¹⁸ Paasonen, Mordw. Chrest., lk. 110.

¹⁹ Vt. Setälä, FUF II, lk. 268 (küsimärgiga, tähendades mrdv. sõna-alguse sibilantide vahelduse kohta: „viell. liegen hier verschiedene wörter vor, vgl. auch tscher. *ser*, *sir* 'strand' < tschuw. *šyr*), Paasonen, Mordw. Chrest., lk. 135, Ravila, FUF XXI, lk. 100.

²⁰ SUSA XXXII, lk. 56.

²¹ Vt. viimatisit. t., lk. 97 (lp. *o* = sm. *y*).

sõna tähendusega hästi võrreldav 'margo, ora' (vrd. sm. *astia on syrjällänsä* 'vas margini l. lateri innititur', *mene tien syrjällen* l. *syrjään* 'abi juxta viam' Renvalli sõnarm.; ?vrd. ka Wiedemann'i sõnarm. e. Saaremaa *sütja: ta seisab s. mu peal* 'er dringt in mich, setzt mir zu'). Sest lmsm. keeltes on samal sõnal teine, nähtavasti laiemalt levinud tähendus: sm. *syrjä* 'isthmus, terra tenuis inter maria; Landenge' (Renvall), 'brant, sluttning, brink (harju l. rinne)' (Lönnroti Lisäviikko, vrd. ülemaltsit. *syre*), vrd. e. Vai (AES, sedelitekogu) *sütja* 'liivik, liivane kungas' (<ingerist?), Eesti ingeri Kullaküla sõnast. (AES, A. Angere) *sürjäl -än* 'опушка лѣса' (?täh.), Eesti ing. allakirjutanu andmeil²². *sürjäl* 'liivikul', vadja Jõepära (D. Tsvetkov, AES) *sürjü* 'высокое место среди болот', 'островок в лесу среди болот', 'остров среди болота', vadjas O. A. F. Mustose teatel²³ *sürjä* 'syrjä, seljänne', karj.²⁴ *šüre*, tüvi *šürie* 'harju' (karjP), *šüriä - sürjä - sürkkä* (karjL) = *šärkkä* 'hietaharjanne', siia kuulub vist ka vepsL²⁵ külanimi *sürj*, *sür*, transl. sg. *sürjaks*. Igatahes näib, et lmsm. *sürjä*-sõna tähendus 'margo, ora', 'juxta' on vähem levinud, kuna äsjanähtud teine meid huvitav tähenduskülg 'kõrgustik, harjandik jne.' on nii laialt tuntud, et seda võiks pidada juba algsoomeliseks ja teda võib rinnastada lp. *corro*, *tšõro* tähendustega 'umbo, jugum montis', 'harju, selkonen'. Kuidas on lugu *sürjä*-sõna tähenduste 'margo, ora' (resp. 'juxta') ja 'isthmus', 'hiekkaharjanne' jne. ea vahekorra, kumb neist on vanem, kumb kummastki arenenud, või kas siin vahest on segunenud kaks algselt eri sõna, see peab trükitud allikate väheütlavuse tõttu jääma lahtiseks. Igatahes vähemalt niikaua, kui need tähendusseigad on selgusetu, tunnuks loomulikumana mrdv. *sife*-sõna hoida lahus lmsm. *sürjä*'st ja asetada see ühte tema tähenduslikult kui ka (enam-vähem) häälikuliseltki vaidlematu vas- tega lmsm. keelis, nimelt tüvisõnaga *sirt*, nagu seda ees-

²² Rusona murde pääjooned, lk. 65.

²³ Vir. I, lk. 183.

²⁴ Genetz, IVKK, lk. 142.

²⁵ Kettunen, LVHA I, lk. 110.

pool on kafsatud teha. Verbitüve *sirtä*- võimalik siiakuuluvus omaltki poolt annab teatavat tuge sellisele käsitusviisile.

Viimaks *sirtä*-verbi küsimust komplitseerib ka see asjaolu, et selles näikse *i* kõrval lmsm. keelis esinevat ka *ē*: sm. murd. *siertää* = *siirtää* (Lönneroti sõnarm.), lüüdi Mundjärve²⁶ *siertäy ühtē tšuppū* 'työnnetään (siirretään) yhteen nurkkaan', vrd. ka veps.²⁷ *serdan, -ta* 'rõra'. Tüvi *siertä*- esineb ka ingeri rahvaluules, näit.²⁸ *Siel kärke keäntelei, Sisoliesku siertelei*, ?? vrd. ka e. (Wiedemanni sõnarm.) *seerama - seerima* 'neu einrichten, ordnen, verändern'. Vaheldus *i* - *ē* lmsm. keelis on haruldane (vrd. siiski e. *leema*, sm. *lie*- ~ vanas lääne-eestilises kirjakeeles *li*-, lv. *li*-, veps. *li*-), kuid *sir*- ~ *ser*-tüve ühtekuuluvus tunnukse siiski olevat võimalik, sellest hoolimata, et sm. murdeis (Sakkula, mag. L. Posti' teatel) esineb selle vastena koguni problemaatset *h*-list tüve *sihertä*- (*-h*- ebaootuspärane siirdehäälik või < -*h*-?).

Käsiteldav etümoloogia, nagu oleme näinud, sisaldab mõningaid häälikulisi vaieldavusi, kuid vahest neil ridadel siiski on olnud mõtet vähemalt uute lahenduste otsimisele tõuke andjana.

J. Mägiste.

Raamatute ülevaade.

Keelise suurteose puhul.

Johannes Aavik, **Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika**. Noor-Eesti Kirjastus Tartus, 1936. VIII + 464 lk. Hind kr. 5.—.

See tagasihoidliku päälkirjaga suurteos (sõna „grammatikagi“ on tiitlil trükitud vähelikult) on oma lühikese päevavalges-olemise aja jooksul juba jõudnud saada väärilise, meie oludes keelise teose kohta päris ebatavalise tähelepanu osaliseks. Ajalehed, mis harilikult üpris vähe huvi tunnevad kõige „kuiva“ keelise vastu, on andnud ruumi Aaviku teose kohta käivaile pikkadele sõnavõttudele, mõnikord korduvaltki (näit. „Uus Eesti“), ja eriti Aavikunt keelises tuimuses süüdistatud eesti publik on pooleteise kuu jooksul selle teose la o aplalt peagu tühjaks ostnud. Aavik ise vist nimetaks seda küll jälle „vastuokuseks“: näe, oma keele vastu need eestlased huvi ei tunne, aga grammatikat ostavad!

²⁶ Ojansuu-Kujola-Kalima-Kettuse tekstikogu, lk. 20.

²⁷ Ahlqvist, Anveckningar, lk. 101.

²⁸ SKVR V, 3, lk. 156 (< Põhja-Ingerist või ? Kagu-Soomest).

See näiliselt üllatav huvipuhang on siiski ebavastuoksuslik, loomulik: Aaviku keeleõpetust on ammu oodatud selles lootuses, et kord üle hulga aja jälle saab näha keelenähtuste elavat, läbielatud esitamist, millega on harjutud tema seniste väiksemate keeleliste tööde lugemisel. Ei saa ju tõesti nõuda, et laiem publik peaks huvi tundma sellel meil iseseisvusajal tosinlikult produtseeritud keeleõpikirjanduse (keeleõpetuste, grammatikate) vastu, mille autorite enamik keelt serveerib kui raskesti seeditavat saepuru. Võib-olla olen ülekohtune, kuid mulle näib, et meil on „originalse“ grammatika kirjutamine tehtud liiga lihtsaks: tarvitseb ainult leiutada väike muudatus noomenite käändkondade jaotuses, otsida või kombineerida mõnisada uut näidet ammutuntud keelereeglite illustreerimiseks, arvestada Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna uusimad otsused, sirvida Veski ja Muugi õigekeelsus-sõnaraamatuid — ja ongi käes verivastse eesti grammatika patent. Nende põhimõtete järgi eesti grammatika kirjutamise võimalused on väga avarad, uute aimamatute grammatika-autorite lavaleilmumine võib jätkuda peagu lõpmatuseni. Seep see asi ongi, et Aaviku „õpik“ on teist tüüpi, hoopis iseseisvamat laadi töö, mis küll ka loomulikult arvestab eelkäijaid, kuid seejuures igafleheküljel annab tunda oma autori isiklikke n. ö. keelelisi elamusi.

Aaviku esituse teeb, nagu ikka, siingi teoses elavaks tema otsekohesus keelelise meeldimuse ja ebameeldimuse väljendamisel, keeleliste nähtuste otse elamuslik hindamine: lk. 115 on „instruktiiv aga kõige haruldasem, pidulikum ja elegantsem“ viisiadverbiaali väljendusvahend, lk. 172—3 teatav lausejärjestus on „nagu raudklambriga ümberhaarav“, teine jällegi „kui mingi sumisev gitarriakkord“, lk. 193: sidesõna *aga* öeldakse *kuid*-sõna kõrval olevat „pehmem ja häätujulisem“, kuid teiselt poolt autorit näikse otse füüsiliselt ärritavat lk. 92 „lause lohisevus ning mulisevus“, teda pahandab lk. 101 keeletarvitaja „šablooniline mõtlemisviis, edevus, snobism, keeletunde ja keelemaitse puudus“ (*I*-käänedega liialdamist käsitelles), lk. 102 *on-* ja *oli-*sõna väljajätt on „täiesti arusaamatu ja otse rumal“, lk. 152 vigaseis lauselühendis esinevat „teatav kohmakus ja edevus ühtlasi“, lk. 154 komadega eraldatav *nud*-lühend saavat „kohmakaks ning veidraks“, lk. 167 „Mõnede preilide keel... teeb naeruväärselt snobliku mulje“ (*mu*-asesõna paigutamiseiga lause lõppu), lk. 183 „...veider vastuoksus, osalt vigurdamine ja maitseta snobitsemine“ esinevat kirjanduse jm. sõnajärjestuses, lk. 318 soovitatakse „võtta eratunde“ (neil, kes kirjutavad mitmuse genitiivis *mõistlikude*), lk. 320 koguni soovitatakse „tungivald võtta eratunde“ (neil, kes kirjutavad mitmuse partitiivis *härрад*) jne. Õpetaja vihikuparanduse-analüüsimisel lk. 185 ei kokkuta ütlemast, et parandatud „õpilase-sõnajärjestus on parem“, ka muidu mõnikord väljendatakse nurinat õpetajate vigadesse-suhtumise üle (näit. lk. 184). Kuna normatiivgrammatikad taotsevad pieteeditundega tuua kirjanike töist lausenäiteid selle kohta, kuidas *p e a b* kirjutama, toob Aavik vastupidi kirjanikelt (enamasti nimetuilt) näiteid selle kohta, kuidas ei *p e a* kirjutama, ja ka muidu avalikult sõandab „õõnestada“ meie kirjanike autoriteeti väljenditega nagu lk. 184 „Kui Eesti kuulsad kirjanikud teevad seda viga, miks ei peaks siis õpilased seda tegema?“ või eesti uuema luule keele kohta lk. 410 väites, et selles „esinevaist vigadest võiks koostada terve vigade-grammatika“. See õpik pole määratud kooliraamatuks, ja seepärast vähemalt allakirjutanut esitatud ja esitatute taolised puhtast südamest tulevad väljenduslikud (enamasti ka sisuliselt täppi minevad) vabadused ei šokeeri. Julgen koguni ar-

vata, et nad teose teevad huvitavamaks, puht-aaviklikumaks, kuigi võiksid mõne stiilivalvuri meelest mõnikord segada stiililist ühtlust. Aaviku varem tuntud stiililiste võtete hulka kuuluvad ka sellised hälvustavad eriterminid nagu „utes-atestamine“ (mitmuses *kirikutes pro kirikuis* jne.) või „inetu meme-tamine“ (lauses *siis läksime me edasi*, lk. 87). Peagu samasse kategooriasse kuulub ka keelevigu naeru-vääristavate kombineeritud näidete esitamine nagu lk. 195 *pea pea pea pää püsti* (= pea pää varsti peaaegu püsti), lk. 329 kokkukirjutamistõve näide *pääläestjalatallanirelvastatud mehed*.

Ainestikuesituse ja seisukohtade iseseisvus on A. õpiku tugev külg, kuid selles iseseisvuses pesitseb ka teatavate nõrkuste eeldusi. Uue esitussüsteemi loomine on palju raskem kui sõtkutud radade tallamine — selle juures jääb arvustajal ikka avaraid võimalusi teistsiti-soovimiseks, ja iseseisvate keeleliste seisukohtadega esinejal tuleb juba ette arvustada, et osa tema seisukohti tembeldatakse subjektiivsuseks ja et ta saab tõrksa vastuvõtu osaliseks. Sellest kõigest on kõnealuse õpiku autor väga teadlik, sest tal on oma senise pikaajalise keelelise tegevuse põhjal vastavaid kibedaid kogemusi. Kui nüüd allakirjutanu Aaviku elutöö eelarvamusteta tunnustajana võtab sõna vastse õpiku puhul ja seejuures oma arvustaja-ülesandeid niisama tõsiselt võttes kui autor oma õpiku kirjutamist tunneb end kohustatud olevat avaldama mitmeid erinevaidki seisukohti, siis ta teeb seda esijoones lootusega, et õpiku peatselt vajatavale uuele trükile mõnest siin esitatavast märkmest võiks vahest olla kasu.

Aaviku esitamiseviisi uuduseks ja ühtlasi värskendavaks plussiks on, nagu seda juba ajakirjanduslikud arvustised on küllalt esile tõstnud, juba eessõnaski (lk. V) rõhutatav keelevigadest lähtumine. Töö kandev osa kunj lk. 220 ongi üles ehitatud nii, et sikud (vigased või vähemsoovitavad keelendid) on reljeefselt eraldatud lammastest (õigeist või eelistatavaist keelendeist): lehekülje vasakul veerul vead jm. ebasoovitavused, paremal õiged või eelistatavad keelekujud. Nende all ptiikirjas reeglid, põhjendused, selutedud ja autori keeleuudenduslikud eriseisukohad. Esitus on igatahes ülevaatlik ja praktiline. Ruumi säästmise sihiga on ainult väga väike murdosa tekstist (päälkirjad, tähtsaimad näited) trükitud korpuskirjaga, valdav osa teosest on ptiis. See on raamatu kasutajale ühelt poolt küll vastutulek (on kahtlemata vähendanud teose hinda), kuid teiselt poolt on sellise suure ptiiteose lugemine väga väsitav. Võinuks olla rohkem korpuskirja, vähemalt üldmaksvais keelereegleis. Esituse aluseks on „ametlik keel“, normaal-kirjakeel, autori subjektiivsed seisukohad (alati ptiis, sageli ka joone all) on enam-vähem järjekindlasti ära märgitud, nii et normaalkeele ja uuendusliku keele segiajamist tähelelik lugejal ei peaks juhtuma. Õpik on nii siis esmajoones määratud normaalkeele õppimiseks, kaudsemalt ka Aaviku keeleuudenduslike jm. eriseisukohtade tutvustamiseks-propageerimiseks. Vastavalt ka kogu tekstiosa on kirjutatud korrektses „ametlikus keeles“ (välja arvatud mõnede kunstsõnade nagu *aabe* 'kirjatäht', *muupel* 'surur kirjatäht', *naasma* jt. tarvitamine, tüüp *suremattus pro surematut* jm. vähemaid erinevusi). Nagu autor ise ütleb (lk. VII), see õpik „on määratud üldpublikule, kogu eesti haritlaskonnale. Ta tarvitajate hulgas tahaks eeskätt näha õpetajaid, kirjanikke, teadlasi, korrektoreid. Ta võiks tulla küsimusse soovitava abiraamatuna ka keskkooli ja gümnaasiumi kõrgemate klasside ärksamaile ja keelest huvitatud õpilasile.“ Kooliraamatuks ta pole mõeldud, see asjaolu on tema vabastanud stiililist konventsionaalsusist (vrd. äsja eespool)

ja on andnud võimaluse süstemaatilist grammatikaosa esitada võrdlemisi konspektiivselt (vt. ptk. VI Grammatilised mõisted ja terminoloogia lk. 223—234, VII Süstemaatiline vormiõpetus lk. 235—304, IX Õigekirjutus lk. 317—358 [selles päätküsis on aga juba käsitletud, nagu teose algupooleski, ainult veajuhtumeid]), kuna teadlikult on välja jäetud (vt. lk. VII) süstemaatiline lauseanalüüsi-õpetus ja üldse süstemaatilist lauseõpetust asendab üksikasjaline, ainult veajuhtumeid käsitlev „Süntaksi õigekeelsuse“ päätkükk (III, lk. 79—191). Sellega ongi õigustatud kõnealuse teose päälkirjas sõna „grammatika“ paigutamine teisele kohale — süstemaatilist deskriptiivgrammatikat autor pole taotelnud anda. Grammatikakonspekt võinuks olla siiski mõnevõrra täielikum (vrd. mõningaid vastavaid märkmeid allpool). Seevastu on haritud lugeja huvidele vastu tulles antud üldiselt tervitatavaid, usaldatavaid ja asjalikke teateid eesti keelest, mis muidu grammatikais harilikult puuduvad, näit. lk. 290—304 „Võõrkeelne derivatsioon“ (kreeka, lad., prantsuse ja muud keeled), „Rektsioonide sõnastik“ lk. 358—360, „Transkriptsioon“, „Mõned tähtsamad häälikusäädused“, „Homonüümid“, „Päritolu ja arenemiskäik“ (eesti k. sugulaskeeled ja varasemad arengujärgud, eesti murded ja kirjakeele arengujärgud), „Eesti keele leksikaalne koosseis“ (rahva-, kirja- ja haritlasekseld laensõnad) lk. 379—388, külevaateid keeleuendusest (eriti lk. 419—426), „Sõnastik“ (Valik uusi sõnu) lk. 429—434, soome-ugri rahvaste ja eesti murrete kaart lk. 457. Lisaks õpik-grammatika andmeile sisaldab käsitletavat tööd nii siis õigegi huvitavaid entsüklopeedilisi, muidu osalt raskesti kättesaadavaid teatmeid eesti keele kohta.

Õpiku laia liikumisala iseloomustanud, ei saa ma märkuseti mõelduda selle kompositsioonist. Töö üldjaotusega võib rahule jääda, kuid muidu kompositsioonikülg pole teose tugevaimad. Teos algab (lk. 1 jj.) abisõnade kuju õigekeelsusega (*eila* või *eile*, *varssi* või *varsti*, *kuivõrt* või *kuivõrd* jne.), mis on üks kõrvalisimaid meie keeleküsimumste hulgas. Mõnigi lugeja vahest näeks häämeelega, et olulisemad küsimused, suuremad probleemeid oleksid enam esiplaanil, vähem olulised tagaplaanil. Väikeste küsimuste liigse esiletõstmise mulje kipub lugejat kiusama tihtipäälle kogu teose kestes. Nähtavasti tahtlikuks, „pähekulutavaks“ võtteks on õpikus väga rohked kordamised (näit. *sadanded* või *sajad* lk. 39, 52, 61, umbes pooltosinat korda *kaevatud* või *kaevetud*, paljukorduvalt *nähtamatu* ~ *nägematu*, *lihtne* ~ *lihtis*, *mõtelda* ~ *mõelda*, lõpp *-matus* ~ *-mattus*, „halvust sõnadest“ räägitakse vähemalt neljas kohas, jne., jne.). Tähepanelikule raamatu kasutajale on rohked korduvused ainult koormaks, ja nende kärpimisega uues trükkis vabaneks ruumi tähtsamatele keeleprobleemele. Sõnade muutmise õigekeelsuse all (ptk. II, lk. 26—78) on see korduvus ms. eriti silmatorkav: teatavad sõnad, millega käänamisel kalduetakse tegema vigu (näit. noomeneist *otstarve* pro *otstarb*, *kõrb*, *pale*, *vanker*, *kaas*), tuuakse esile mitme käände puhul eraldi, ja hiljemini käändkondade käsitlemisel (lk. 250—268) enamik samu küsimusi esineb uuesti, kuigi lakoonilisemalt, veahoiatueta. Teose kompositsiooni puuduseks on kahtlemata korduvate vahelekiilutud lisandite ja täiendite esinemine: ptk. VIII „Täiendus“ lk. 305—316, „Täiendus ja lisanguid“ (eriti lk. 388—410), „Lisanguid ja õiendus“ lk. 436—7. Neis lisandis on — vist küll pedagoogilisil kaalutlusil — mitmel puhul korratud juba varem käsitletud. Sellise lisandite olemasolu ja liiatigi veel korduvus võib saada oma vabandava seletuse sellest, et õpikut on trükitud pikemat aega (see

ongi olnud trükitehniliselt küllalt raske!), mille jooksul autoril on kogunenud uusi aineid, mida ta on tahtnud üldsusega jagada. Edaspidi (vt. lk. 464) lubatakse avaldada veel uusi lisandeid sisaldav „lisavihk“. Kuid nüüd näikse õpiku lähiaegse uue trüki lootused olevat kaunis kindlad, ja küllap siis juba need kiilunud paigutatakse teoses neile kuuluyasse kohta. Kordumis-„tõve“ kohta (kui tohiks tarvitada Aaviku terminoloogiat) on kuriooslikuks näiteks, et isegi paari trükiviga on korduvalt õiendatud (vt. lk. 437 „Õiendus“ ja lk. 464).

Vastuvaidlusi võib õigusega esile kutsuda autori üks põhiaktsioon eesti keelevigade suhtes, mis teoses leiab korduvat väljendust: eesti keelevead on valdavas enamikus lõuna-eestlaste, eriti tartlaste muredelisused jm. keelevead. Seda loeme juba „Eessõnas“ (lk. VI): „Suurim osa keelevigade on lõuna-eestlaste ja üldse liivimaalaste omad“ jne. Sama väide avaldub teosele lisandatud värvilises irdlisandis „Võitlus halva keele vastu“, eriti vt. selle lk. 4-1, ptk. „Eesti keel Tartu ülikoolis“. Etteheiteid Tartu keelele loeme mitukümmend korda: lk. 425—6 on antud loend „20 Tartu keele viga“, lisamärkusega, et „praeguses kirjakeeles ja suurelt osalt ka haritlaste kõnekeeles esinevad keelevead on peaaegu ainuüksi „Tartu keele“ vead“; nimelt kõneldavat Tartus *sõdurisi*, *piletisi* jne. (lk. 46), „Tartu keele vead“ leiavad erikäsitletu näit. lk. 71, 73, 74, 75, 108 („I-tõbi“ lõuna-eestlasil), 116 („Tartus räägitakse koguni...“), 121 (Tartu objektiviga *Ma jutustan teile üks anekdoot*), 125 („Tartu poolharitlased ja ka lihtrahvas“ *seda*-objekti vääralt tarvitamas), 127 (jälle Tartu objektiviga) jne. Tartust enam kui kaks korda suurem Tallinn pole selles õpikus esindatud ühegi keeleveaga, isegi keelevigade poolst eriti kurikuulus Narva samuti mitte. Eesti keelevigade lokaliseerumisest erapooletuma pildi saamiseks oleks kerge olnud suurt hulka teoses käsitletud keelevigadest kinni naelutada põhja-eesti resp. Tallinna spetsiaalvigadena, näit. lk. 31 ains. partitiive *talvet*, *pilvet*, *õuet*, 52 mitm. partit. *talveid*, *jõuluid*, *pilveid*, 61 *ei miskit* (pro *ei midagi*), 71 infim. *kaodata* (pro *kaotada*), 73 *kirjutakse pro kirjutatakse*, 5 tüüp *võeras* (pro *võõras*), 221 hääldamisviisis *rafas*, *koff* (tallinism!), 222 *määletama*, *häävitama* jne. Lk. 199 on *too*-asesõna liigset tarvitamist *see* asemel peetud lõuna-eesti eriveaks, sest et „lõuna-eesti murdeis esineb „too“ ka „see“ tähenduses“. Viimane väide pole päris täpne, ja allakirjutanule tundub, et just vastuoksa, põhjaeestlased, kes ei tunne oma kodusõna *too*-sõna ega tema õigeid tähendusfunktsioone, kergemini patustavad tema tarvitamisel. Samuti ka äsjamainitud partitiivi *si*-lõpu kuritarvitamises on põhjaeestlased vist veel suuremad süüdlased kui lõuna-eestlased. Et lõuna-eestlased meie haritlaskonnas (eriti vanemas) on ülekaalus ja seetõttu lõuna-eesti murde-elementid ründavad kirjakeelt (vrd. lk. VI), see on vaidlematu tõik, kuid autor on selle õige konstateringu rõhutamisega vist küll liialdusse kaldunud. Kui Aaviku keeleuuen-dusele varemini on mõnelt poolt põhjuseks ette heidetud eesti kirja-keele lõuna-eestistamispuudu, siis kõnealusel õpikus vastupidi ilmneb koguni autori liigne vastuseis lõuna-eesti keeleaineseile: näit. taunitakse lk. 194 lõuna-eestiline *kuis*, lk. 214 *kuremarjad* (olgu *jõhvikad!*), säälsamas isegi *leiba kastma* (olgu *leiba sõtkuma* — kuid sõtkumine toimub ju harilikult jalgadega!), 216 *küündima*, muidugi on „labane“ *rõivas* jne. Allakirjutanule seevastu tundub, et eriti lõuna-eesti murdeid ikkagi veel (eriti leksikaalses suhtes) pole küllaldaselt ära kasutatud meie kirjakeele rikastamisel. — Autor on

väga kaua aega ametis olnud Tartus, tutvudes ligemalt tartlaste ja eriti Tartu kooliõpilaste keelevigadega, seega seletubki „Tartu keele“ ühekülgne esiletõstmine õpikus. Praegusel tööalal tal võimaldub saada ülevaade ka Tallinna ja üldse põhja-eesi keelevigadest, nii et õpiku uues trükkis loodetavasti näeme ka nende vigade tasakaalustavat mainimist „tartuismide“ kõrval.

„Tartu keele“ kõrval korduva mainimise osaliseks Aaviku õpikus saab loomulikult „Veski keel“ ja lektor Veski, nagu varemiski sama autori tõis. Toodagu hulgast näiteid vaid mõni: lk. 106 „Veski puhtisiklik reegel“ (*järel ~ järele*), 131 „Veski aga tahab liig ühekülgsest samastada eesti verbid aspektidega“, 285 „Veski liialdab“ (tuletistega nagu *pinnas, märgis*), 287 „Ametlik keel (Veski) liialdab“ (*nd-tuletistega*), 340 „Ametlik keel (Veski)“ suhtumas teatavaile kokkukirjutusile, 341 Veski *hügelsuur*, 399 „Halvad on enamasti ka ama-lõpulised regressiivsed tuletised (Veski)“, 383 „Veski juhatusel ja kaastöötamisel on loodud paljude erialade rohkearvulisi oskussõnu, milledest kahjuks suur hulk on vähem-õnnestunud“, 389 „ne-liialdus (ne-tõbi)“ (Veskil — tüüp *häätujuane, kolmelehine* jne.), säälsamas „Väär on vaade (Veskil), et -ne võib liituda i-mitmuse külge, seepärast on täiesti võimatud ja omavolilised niisugused moodustused kui *kolmelehine, punapõsine*“ jne. Mõne vähese erandiga saavad tagasitõrjuva või vähemalt hoiatava arvustuse osaliseks Veski uudislikud tuletustüübid (*nähtamatu, kirjutis, rasvatustama* jt.) ja sõnatuletamise teel loodud uudissõnad. Veski oskussõnade-loomingu kohta käivaks tuleb lugeda väljendeid nagu lk. 419 „Seepärast peab üheks eesti keele arendamise ülesandeks lähemal aastakümneil olema sadade halbade oskussõnade asendamine parematega ja üldse paremate oskussõnade soetamine“, „Kõigi nende terminoloogiate arvustamiseks kuluks terve raamat“, lk. 399 „Niisuguste halbade sõnade hulk on viimaseil aastail paisunud nii suureks, et võimatu on neid kõiki loetella, neid ilmub järjest juure“, lk. 214 „Kui Eestis ükskord keelelise kultuuri tase tõuseb ja parem arusaamine ning maitse maad võtab, siis kaovad kõik säärased halvad sõnad“. Kogu oskussõnade-loomingut Aavik siiski ilmsesti ei pea ebaõnnestunuks (lk. 418: „Suured teened oskussõnade loomisel on J. V. Veskil...“), ta leiab ebaõnnestumise põhjusi osalt oskussõnade-loomise tempo-oludest tingitud rütus ja leiab võimalusi koguni osa süüd ära veeretada Veski, nimelt lk. 419 arvates, et Veski „osalt on... vahest ka oma loomupärasest häätahtlikkusest järele annud mõnedele komisjonide poolt esitatud halbadele sõnadele“. See on kindel, et kõik komisjonides loodud oskussõnad ei jää piisima, teatav protsent neist aegade jooksul variseb keeletarvitusest, sest isegi nende loojad ise pole alati nendega rahul. Kuid kindel on ka, et tuletamise teel ja rahvakeele sõnavara tähendusliku modifitseerimise kaudu oskussõnade soetamise tee on olnud ainuke võimalik meie rutulist asja lahendust nõudnud oludes: kunstlik sõnade loomine, nagu Aaviku kogemused on näidanud, on nii palju vaeva ja aega nõudev toiming, et selle saavutisi ootama jäädes meie eestikeelse kultuuri arengi oleks pidurdunud. Oskussõnaloojad on häda sunnil kaldunud „tuletamistöppe“, tuletusega liialdamisse, selles on Aavikul õigus. Kuid kunstsõnaloomingu võimalusi ülehinnates Aavik taas on kaldumas tuletussõnade alahindamisse. Kesktsee on Aaviku ja Veski vahel. Sõna „halbuse“ ja „hääduse“ mõõdupuud on kõiguv-subjektiivsed. Allakirjutanu näit, ühineb Aavikuga (vt. lk. 212 jm.), et *kuulekas* (= sõnakuulik) ja *kuuletuma* (= sõna kuulma) on ebaõnnestunud tuletised, kuid *nõudlema*

(= pretendeerima, vrd. *nõudlik* = pretensioosne), *käsklema* ja *jõudlema*, Aaviku arvates halvad (vt. lk. 213), ei tundu seda olevat. Muide mingi jonnaka Veski seisukohtadest kõrvalehoidumise muljet me arvusteldavast teosest siiski ei saa, sest on terve rida kirjakeele kõikevusi ja vaieldavusi, milledes Aavik ühineb Veskiga, näit. lk. 198 *sarnane* — *niisugune*, *säärane* tähendusvahe, 200 *miski* — *mingi* vahe- tegemine, 202 *juhtum* — *juhus* — *juhtumus*, *nähtus* — *nähe* eraldamine, 287 *el-sufiksi* tunnustamine (sõnas *tõstel* jt.), 319 *afekt*, *effekt* (mitte *afekt*, *efekt*), 391 lubab *alul* (ja *algul*) jm. Üksikute juhtivate keelekorraldajate (Veski, Muuk) seisukohtade sagedase, põhjustatud mainimise kõrval oleks võinud töös enam esile tõsta ka meie keelt normeerivad ja korraldavad kollektiiv-organisatsioonid: E. Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonda on mainitud ainult paaril-kolmel korral, Akad. Emakeele Seltsi nimetamist pole vähemalt nende ridade kirjutaja märganud. Ebateadlikule lugejale võib jääda mulje, nagu oleks eesti keel mingi moodsa juhprintsibi kohaselt valitsetav-talitsetav suverään, mida ta ikkagi vist pole.

Täiskasvanuile, eriti haritlasile määratud teosena Aaviku õpik korduvalt opereerib ja võibki opereerida mõistetega *keelevalisus* ja *keele-tunne*, mis harilikule kooligrammatika kasutajale palju ei ütleks. Nii näit. lk. 127 väära osaobjekti vältimiseks antakse nõu, et „täisobjekti tarvitagu ainult siis, kui niihästi teoreetiline kaalutus kui ka vaistlik (instinktiivne) keeletunne lubavad täisobjekti“, lk. 143 lihtmineviku õige tarvitamise kohta öeldakse, et „Mõistlik ja arenenud keeletunne otsustab seda igakord“, lk. 160 lause sõnajärjestuse piir öeldakse jäävat „teataval määral individuaalseks ja olenevaks keeletarvitaja maitsest ning tundeist“, lk. 165 objektide ja adverbiaalide asendi kohta lauses jällegi lausutakse, et „nende suhtes tuleb... keeletarvitajal endal evida niipalju stiili, rütmi ja keele maitset ning tunnet tajumaks, kuidas on loomulikum ja ladusam“. Selliste vabaduste andmisega tuleb paratamatult päri olla, niikaua kui meie lauseõpetuse üksikasjad on fikseerimata ja läbi uurimata, ja eriti sõnajärjestuselt ei suuda tema vabadusi tuleviku täpseimadki uurimused riisuda. Osalt niisama on lugu ka sõnade kokkukirjutamisega, mille piiride kohta tähendatakse lk. 330, et „Taiplik kirjutaja peab seda ise tajuma“, vrd. umbes sedasama lk. 349, § 814. Tahaks ainult loota, et väheteadlik lugeja neist väljendeist endale liiga suuri vabadusi välja ei loe ega oma isiklikku keelemaitset, -tunnet ja -taipu üle ei hinda.

Keelелиsi seisukohavõtte on kõnealus 464-leheküljelises töös nii palju, et lootusetu oleks nende ridade raamides neid ligemalt analüüsida ja väärtustada. Järgnevas puudutatakse päämiselt kirjakeele vaidlusküsimusi ja -keelendeid, esmalt neid, milledes allakirjutanu arvamine erineb õpiku autori omast, pärast teisi, milledes allakirj. pooldab autori seisukohti. Küsimuste esitus toimub päämiselt õpiku lehekülgede järjekorras, suur- ja pisiprobleemid läbiseigi.

Allakirjutanu eriarvamusi. Vigadena on esitatud mõningaid juhtumeid, mida väga hästi võiks lubada kirjaki. paralleelkujudena: lk. 4 *vabastati tingimusi* (Aaviku ainusoovitav *vabastati tingimisi* võib koguni tähendada teist: 'vabastati nurumise, tingimise pääle'), säälsamas *käsi-põsakil* (Aav. *käsi-põsekil*), lk. 69 *uita* poleks *uidata*, kõrval *viga*, samuti vahest ka mitte *haarda*, *haarma* (lõuna-eestilised!) kujud *haarama*, *haarata* kõrval, jm. Lk. 5 kuju *timmu- kas* on raske eelistada *timukale*. Lk. 7 *hardumus* ei tarvitse olla

„keelerumalus“, sest ta pole tuletatud sõnast *harras*, vaid verbist *harduma*, ning evib teise tähendusnüansi kui ainusoovitav *hardus*. Lk. 16 soovitav *võõristama* ei tarvitse hoopis kõrvale tõrjuda verbi *võõrastama*, sest viimasel on eri tähendus (näit. *laps võõrastab*). Pika *line-lõpu* vältimiseks eelistaksin lk. 11 (vrd. ka lk. 389 *kolmelehine* jne.) veaks peetavat tüüpi *tõenäone*, *kolmesilbine* pro *tõenäoline*, *kolmesilbiline*. Lk. 19 (korduvalt sama küs. lk. 315) eelistatav rõhu järgsilbil säilitamine võõrsõnus, kuigi põhimõttena vastuvõetav, äratav vaidlustahet juhtumeis, kus esmasilbi rõhutamine on juba peagu üldkodunenud Eestis, osalt isegi rahvakeeles (*asfalt*, *senaat*, *tapeet*, *orgaan*, *plakaat*, *kanaal* jm. — kodusena tundub juba *senat*, *tapet* jne.), ametlik kuju *kaos* pole ka nii halb, et teda maksaks häälikuliselt ebanormaalse *kaosega* tõrjuda. Lk. 39 alamärkuse soovitav saaremais-soomeline hääldeamine *vaṛṛid*, *taṛṛid* jne. on üldeestilises ulatuses vaevalt kunagi õpitav, ja selle õppimine ei tasu vaevagi: et (*sõja*)*tangid* ja (*naela*)*tangid* teatavais käändeis homonüümseiks kujunevad, pole väga suur õnnetus; selliseid samakõlalisi on Eestis ju küllalt. Lk. 65 sõnades *üksteisele* ja *teineteisele* tähenduslik vahetegemine võiks püsida, selle on korrektsemad eesti keeletarvitajad juba ära õppinud, kuigi kaunis suure ja mitte just eriti produktiivse vaevaga. Apostroofi tarvitamise laiendamise sellisele juhtumeile, nagu lk. 64 (sulgudes antud) *mu'ga*, *su'ga*, *ta'ga* (= *minuga* jne.), 67 *lai'im* (superlatiiv), lk. 55 (ka lk. 325) mitmus *rau'us*, *hau'us* võiks ehk võtta kaalumisele, apostroofitarvituse senisele mõttele on see küll esialgu võõras. Lk. 76 proponeeritavad partitsiivid *käänud*, *veenud*, *väänud* (pro *käänud* jne.) ei tundu soovitavaina (vrd. *käänud*, mitmus *käänud*, *väänud*, mitmus *väänud* — tekitab segadusi). Passiiv-impersonaali lk. 73 soovitavad kujud *uma*-verbides nagu *kutatakse* (vrd. *kattun*, ametlikult *kattutakse*), *petutakse* (vrd. *pettun*), *muudutakse* (vrd. *muutun*) jt. ähvardaksid oma reegli ebamäärasuse tõttu tasandada teed uutele keelevigadele; *juletakse* ja *vaigitakse* rahvakeelsete eranditena peaksid olema küll lubatavad. Vorme *annud*, *kannud*, *künnud*, *tunnud* ei tahaks eelistada ega ise tarvitada, vaid soovijaile võiks neid kui rahvakeelseid võrdseina lubada selgemailmeliste *andnud*, *kandnud* jne. kõrval; vrd. lk. 272, 277 jm. Lk. 75, 281 alamärk. 3 autor eelistab kindlasti *mõtelda*, *ütelda* (*mõelda*, *õelda* asemel), kuid olukorda asjata komplitseerib, et seejuures passiiv-impersonaalis peetakse sobivaks *d*-tuid vorme (*mõeldakse*, *õeldud* jne.). Allakirjutanu eelistab igal juhtumil *d*-tuid. Konstruktiooni-tüüp *seega eestseisus ei saa olla hoolitsemata selle eest...*, mida soovitatakse lk. 86, tunnukse liiga soomepärase, allakirjutanu eelistaks: *ei saa jätta hoolitsemata*. Lk. 95, 359 jm. esineva verbi *põhjeneb*, *põhjenema* asemel tunnukse eelistatavam *põhinema*. Lk. 96 on vigane vaimuliku keele konstr. *pale higi sees* parandatud kujju *palge higis*, mille asemel tarvitaksin nominatiivliitumust *palehigis*. Lk. 99 „Meie isa“ palves parandatakse *meie igapäevast leiba anna meile tänapäev* täisobjektlikeks: *meie igapäevane leib...* Võiks jääda osaobjektlikeks, mis paremini vastab *p a l v e* ebakategoorilisele toonile. Keelevaist tõrgub vastu võtmast lk. 126 esitatavat kongruentsinõuete seisukohalt võõristavat lausetüüpi *kes sind lurjuse on siia saatnud*: siin on hädasti vaja lõunaestilist pronominaalobjekti *su* (või koguni *sinu* — *kes s[in]u lurjuse...*), mida autor põhjaestlasena peab lk. 124 mingipärast „familiarseks“ „suursugusema“ *mind-*, *sind-*täisobjektiga võrreldes. Lk. 127 nõutakse täisobjekti kõnekäänus *Kes teisele augu kaevab, see ise sisse langeb*. Rahvakeelest allakirjutanu tunneb

ainult osaobjektlist *kes teisele auku kaevab* jne., mis on täiesti loogiline, sest juba pooleldi kaevamisel olevasse aukugi võib sisse langetada. Lk. 139 lauselühendis *ta tundis oma kõhu olevat äärmiselt tühi* ütleksin ainult: *ta tundis... olevat... tühja*. Partsiaalne predikaaditüüpide, muidu küll soovitatav, on liigselt soomepärane lk. 143 tüübis *see on tühja rabelemist*. Hukkamõistuga nn. *nud*-gerundiivile (näit. *ta rääkas põõraselt, kaotanud igasuguse tasakaalu*) lk. 153—4 ei saa allakirjutanu ühineda vähemalt niikaua, kui pole leitud sellele asendajat; Aaviku soovitatav *saanue, kirjutane* jne. ilmsesti ka ei löö läbi (NB kunstlikult loodud *k a k s i k lõpp -nue ~ -nne!*), see on häälikuliselt liiga kohmakas. Kui *nud*-partitsiibist kunstlikult katsuda luua uut gerundiivi, vahest siis sobiks kombineeritud lõpp *-nudes, -ndes (saandes, saanudes)* või *-nuv (saanuv, kirjutanutv)?* Pooldada ei saa lk. 156 lausetüüpi „hulkusime sama mägede horisondi ees, sellal lumega kaetud“ („kaetud“ käib sõna „mägede“ kohta): vaist ütleb, et *kaetud* käib hulkujate eneste kohta. Lk. 201 taunitakse *põlevaim küsimus*, soovitades ainult väljendit *põletavaim küsimus*: „küsimus ei põle ise, vaid põletab“. Kuid ega ta põletagi. Pole selge, miks lk. 211 verbi *vaibuma* lubatakse ainult tähenduses 'vajuma' ja hüljatakse täh. 'lõppema, lakkama' — eriti vähehaavast, pikalist lõppemist võiks ka küll tähendada, selleks on teda kirjakeeles otse vaja. Autor soovib lk. 216 ja tarvitab järjekindlalt väljendit *muljet tegema, tegi mulje* jne. (vrd. lk. 212 siiski on antud õigena *muljet tegema e. jätma*), allakirjutanu tarvitaks ainult *muljet jätma* (vrd. *jäi mulje, jääb mulje* jne.). Lk. 217 soovitatakse vandesõna *kurat* asendada eufemismidega (*pagan, kurivaim* jt.), võiks aga soovitada neid eufemismegi võimalikult vältida. Lk. 217 *külm kui hundilaut* olevat ebasoovitatav germanism, öeldagu *koeralaut*. Kuid kõva külma võrdlemiseks on metslooma hundi laut palju ekspressiivsem kui (saksent koguni hellitatava) kodulooma koera laut (või kuut). Aavik eelistab lk. 220 jm. üha veel *uulitsat tänavale*, mis *tänav* läbilõõnust arvestades on hilistunud. Lk. 221—2 hääldamisküsimuste esituses on puudutamata jäetud paar olulist küsimust, näit. *üü* hääldamine kirjakeeles, sõna-algulise *h*-küsimus. Nüüd, kus vahepeäl avalikkuses on värskest käsitletud ortofooniaküsimusi (E. Nurm „Eesti Keeles“, P. Ariste „E. Kirjanduses“), avaneb õpiku uues trükkis võimalus vastavalt päättükki laiendada. Muide *h* hääldamise küsimusele on hiljemini küll teoses (lk. 400, § 874) tähelepanu pööratud ja asutud seejuures kõigiti pooldatavale seisukohale, et sõna algul *h*-d tuleks hääldada, kuid kahjuks on sellega peagu vastuolus lk. 371 antud transkriptsioonireegel: „*h*-häälikut sõna alguses, kus seda tegelikult ei hääldata, transkriptsioonis ei märgita...“ Pole selge, kas siin on mõeldud kirjakeele ideaali või murrete hääldamist, kuid segadust see lakooniline väide võib tekitada. Lk. 223 pärisnime näide *Lydia* kui võõrnimi ei kuulu õigupoolest sinna, eesti sõnade hulka. Lk. 232 eesti diftongide loendis puudub mõningaid (näit. *äo, iu*, kõik *a*-lõpulised). Lk. 235 välte definitsioon („Välde on kahe silbi pikkuse ehk vältuse vahekor...“) pole tühjendav: ka ühesilbiseil sõnul nagu *maa, pää, mul, tal* jne. on oma välde. Et „välde te äratundmise oskus“ oleks „intelligentsuse test“ ja õieti välteid määrav isik tingimata kuuluks „intelligentsesse tüüpi“, on veidi liialdav (lk. 238) väide, eriti seepärast, et kirjakeeles endaski teatavate välde te märkimatuse tõttu on vältekoikuvusi (*mulle* — II või III välde, *homme, pehme, enne, poole* jm., vrd. lk. 239, osalt kor-duv lk. 400). Lk. 239 konstateering, et *k, t, p* esimese silbi pika

vokaali järel esineb teisevärtelisena „ainult võõrsõnades ja võõrnimedes“, pole päris täpne, vrd. ka *õite, uute, saate, toote* jm. 2. vältes. Lk. 243 I-värteliste 2-silbiste astmevahelduslike *a-* ja *u-lõpu*liste sõnade loetelu pole tühjendav (puuduvad näit. *ladu, vagu* jt., vrd. lk. 259, II käändkond). Lk. 245 astmevahelduse keeleajalooliste põhjuste esitamisel lähtutakse seisukohast, et see on tekkinud „muinaseesti keeles“, kuna harilikumalt arvatakse, et see on vanema päritoluga. Välte märkimiseks on Aavik tarvitusele võtnud uued märgid (vt. lk. 258, § 621): kriips vokaali all tähistab eelneva silbi teisevärtelisust (*hammas*), punkt selle all taas tema kolmandavärtelisust (*hambad*). Sellel märkimisviisi laiemalt tarvitusele võttu võiks katsetada, kuigi ta trükitehniliselt tunnukse olevat tülikam kui senine (Muugi), iseandast ka mitte ideaalne 3-nda välte märk (*hambad*). Uue süsteemi puuduseks on, et see ei võimalda (tegelikus keeleõpetuses küll vähem olulise) ühesilbiste sõnade välte märkimist (*maa, põld, laht* jne.). Lk. 266 (§ 621-g) antakse *notaarius*, see esineb ka muidu tekstis, kuid lk. 19 „Autor eelistab“ kuju *notaar*. Siin *us-lõppu* vaevalt enam õnnestub restitueerida. Lk. 271 jm. antav ja eelistatav kuju *sellane* vist küll ei suuda tõrjuda *sellist* (vrd. *milline*; ainult kui õnnestuks läbi suruda ka *millane*, võiks küsimusse tulla *sellane pro selline*. Nn. *kse-olevik* on pääle juhtumite (lk. 273) näikse, *tunnukse* veel verbil *kuuluma*: *kuulukse* (selle on andnud ka näit. Muugi grammatika). Lk. 284 soomepärase uudistuletistüüpi *varjumane* (varjutaoline) pole eesti keeles hädavajaline; kui teda soovitada, siis ehk kujul *varimane*. Vahest siiski saaks läbi ka eestilise tuletamisega (*varijas, varilik?*). Lk. 285 tarbetuks nimetatav *arvamus* (*arvamise* kõrval) on nüüd siiski juba nii eesti k. oma-seks levinud, et tundub tarvilinegi. Säälsam. ja lk. 7, 406 selgub, nagu teada juba ennegi, et Aavik *tis-tuletistest* väga vähe lugu peab, neid tahaks lubada ainult täiesti konkreetsete teotulemuste puhul (näit. *saadetis*) või siis eriti meelsasti neile halvaks-paneva tähenduse andes (*kirjutis* = halb kirjutus, *asutis* = vilets asutus, jne.). Allakirjutanu ja vist ka enamasti kõigi eesti keelega teotsetajate arvates *tis-sufiks*it ei sobi küll eesti keeles teha täisproduktiivseks, kuid lubatuse raamid võiksid siiski olla avaramad kui Aaviku meelest on soovitatav; nimelt pole mõtet täiesti läbilõõnud *tis-sõnu* (*toimettis, asutis, kirjutis* jt.) hakata jälle keelest välja tõrjuma või *tis-sufiksi* naeruvääristamiseks temale anda pejoratiivtähendus; eriti oskussõnades on *-tis* tihti vajaline. Sellele veendumusele on allakirjutanu tulnud eriti pääle seda, kui ta on märganud, et ka soome keeles viimasel ajal *tus-lõpu* kõrvale ikka tihedamini hakkavad signema suu-remat täpsust võimaldavad *te-lõpulised* teotulemuste-nimetused (näit. *valmiste* = valmisprodukt ~ *valmistus*; vrd. teisiti Aavik, lk. 406). Lk. 285 *unelm* ei kuulu *telm-sufiksi* alla, lk. 289 *valvel* pole tuletatud sufiksiga *-vel*, vaid on lihtsalt alalütlev sõnast *valve*. Lk. 289 mainitud adverbitüübi *kahekesi, tasakesi* jm. puhul kulaks ära eespool adverbide õigekeelsuse all veahoiatus: mitte *kahekesti* jne. Lk. 284, ka lk. 265 mainitav uuenduslik adjektiivitüüp *õnnetu*, genit. *-tuma* ei leia allakirjutanu pooldamist seepärast, et 1) tema komparatiiv kujuneb *mama-tamiseks* (*õnnetumamad*, eriti veel verbituletistes *saamatumamad, mõtlematumamad!*), 2) abstraktsõnad sellest tüübist jääksid ikkagi *m-ita*, segades sufiksi ühtlust (*õnnetus*, igatahes mitte *õnnetumus*, nagu soome *onnettomuus*), 3) Aaviku soovitatud piirides (lk. 265, alamärk. 2: 4- ja rohkemasilbis. *matu-sõnu* võib deklinaerida ka ilma *ma-silbita* — näit. *arenematud*, kuid *õnne-*

tumad) on *tu(ma)*-adjektiivide reegel raskesti õpitav, sest ta eeldab terast silpide lugemist. Võõrkeelsete liidete esituses lk. 299 j. näeks häämeelega, et teatavate ladina- ja prantsuspäraste järelliidete puhul, mis mõne teate keele (vene, saksa) vahendusel on tulnud eesti keelde ja originaalkeelega võrreldes seetõttu on tugevasti muundunud, rõhutatakse seda päritolu-kaudsust (näit. lad. *-teet* lk. 299, lad. *-et* [*< -ulus, -ula, -utum*] ja *-bel* lk. 300, prants. *-eer* ja *-er* sõnus nagu *ohvitser, maneer* lk. 303 jne.). Muidu võiks pääliskaudsele või ebateadlikule lugejale jääda ladina, prants. ja isegi kreeka k. otsemõjustustest eestis liialdav mulje. Ei tahaks uskuda, et võõrsõnade rõhu esisilbile nihutamise kalduvus kirjakeeles, nagu väidetakse lk. 316 alamärkuses, seletuks tõulise ja keelelise läti mõjuga lõunaeestlasile. Kaugeimale on teatavasti selles esisilbi rõhutamises (ja venitamises) läinud prof. Saareste, kes on päris tõupuhas põhjaeestlane. Möödamines lk. 318 peetakse helilise s-i märgina z asemel paremaks vene 3-d. Kaaluda ju võiks seda võimalust, kuid esialgu veel see äratab kõhelust. Allakirjutanu on juba harjunud sõnakujudega *piljard* ja *pagas*, tagasimineks lk. 321 soovitatavale *biljardile* ja *bagaažile* tunduks ebameeldiv. Täiesti vastuvõtmatu germanismina tundub lk. 334 näitena esinev meelitusliitsõna *südamme-Hildake*, samuti lk. 343 *igamees* (= igauks). Poleks midagi lk. 355 vt. asemele soovitatava (tõesti lühema ja seega parema) lühendi v. vastu, kui viimast tähtlühendiks poleks vaja *või*-sõna lühendamiseks (v. = *või*; e. = ehk), nagu teda ka mõnigi kord on tarvitatud (isegi liitlühendis nagu *vm., vms.*). Lk. 360—361 käsitleles eestisõnaliste pärisnimede (perekonnanimede) käänamist autor küllap on õigel teel, nõudes teatavaid erandeid nende apellatiividena käänamisele (mitte *Kalda, Ahta*, vaid *Kallase, Ahase* jne.), kuid allakirjutanu arvates võiks erandite ring olla kitsam (mitte *Mägile, Jõgile*, mitte omast. *Laidi* vaid *Laiu* jt.) ning apostroofi tarvitamine sallitavam. Enamal jaol juhtumeist Aaviku arvates „tuleb käia praktika, traditsiooni ja igakordse sobivuse järgi, arvestades ka nime kandja soovi“ — seisukoht, mis on põhimõtteliselt vastuvõetav, kuid tegelikkuses tekitab palju päämurdmist. Perekonnanimede käänamise küsimus peaks lähimal ajal kogu ulatuses päevakorda võetama käänamisviisi ühtlustamise huvides, sest praegu on eri grammatikais (näit. Aavikul ja Muugil) eri seisukohad ja tegelikus praksises (nagu eriti ajakirjandusest näha) on selles küsimuses põhimõtted hoopis kõikuvad. Lk. 362—363 tehtav ettepanek, omadussõnaliselt tarvitatavasis pärisnimedes tagasi minna suurele algustähele (*Inglise riite, Vene usk, Saksa teadus* jne., välja arvatud juhtumid, kus uudislikult soovitatakse kokkukirjutamist: *saksakeel, riivakk, veneusk* jt.) oma hääst ja lakoonilisest formulatsioonist hoolimata ei kisu kaasa. Viimased 15—16 aastat on kogu rahvale õpetatud vastupidist pärisnimede omadussõnalisest tähendusest väikese algustähega kirjutamise reeglit, omast kohast ka põhjendatut, nüüd järsku otsa ümber pöörata oleks otse rahvuspedagoogiliselt võimata. Lk. 367 on paar kaheldavat sõna algkuju-rekonstruktsiooni: *kartlik < kartalik* (pigemini vist *kartelik*-) ja *raismik < raisumik* (viimane on ilmselt keeruline analoogiamoodustis). Säälsamas ja lk. 370—372 esineb peenenduse näidete all juhtumeid, milledes (nimelt kahe i vahel) peenendust ei tahaks pidada kirja-keelseks: *vil'i f-i, kinni, ristmine* (?), *pil'i*, lk. 375 *tiin*. Selles tüübis on palatalisatsioon kitsas-murdeline, õigekirjutus-sõnaraamatud ei märgi seda kirjakeelseks. Lk. 380 on natuke liiga kategooriline

kõigi teiste läänemere-soome keelte väljasuremise ennustusel päale eesti ja soome keele (vepsa ja karjala keelil on näit. viimasel ajal hoogsalt tekkimas kirjandus). Märkmeid laenude käsitlemisel kohta: lk. 384 *veksel* pole r a h v a k e e l n e laen saksa keelest, lk. 385 *pung* pole vene laensõna. Lk. 389 sünonüümidenäide käsitletavil sõnul *tundeline* ja *tundlik* tunnukse olevat eri tähenduste võimalus. Ühineda ei saa arvamusega lk. 389, et „Väär on vaade (Veskil), et -ne võib liituda i-mitmuse külge, seepärast on täiesti võimatunud ja omavõlilised niisugused moodustused kui *kolmelehine*, *punapõsine*“. Lõuna-eesti murdes on kindlasti olemas mitmusetüvelisi *ne*-adjektiivide (näit. setu *hõimanõ*, *kõivanõ* 'kaskne', *patanõ* 'patune', vrd. ka äsjamainitute tüüpi adjektiivide nagu *vasinõ* 'vaskne' jt.), ja kui ka lõuna-eesti keele-elemente kirjakeeles lubada, siis võiksid mitmuslikud *ne*-adjektiivid sääl olla teataval määral lubatavad. Lk. 390 miks ainult *nuuksuma*, mitte ka *nuutsuma*? Päris rahvakeelseks on kujunenud *sidrun*, *silinder*, isegi juba koolide kaudu *horisont*, võõrapärasusse tagasi laskumiseks (*tsitron*, *tsilinder*, *horisont*, lk. 390) neis juhtumites ei tundu olevat vajadust; ka *šoföör* on selle igapäevaseks muutunud ameti nimetamiseks liiga uhke, olgu siis parem *sohver* (mis tõesti on, nagu A. ütleb, labane) või *autojuht* või midagi hoopis uut. Pooldan küll lk. 395 esitatava konstruktsiooni tüübi *ma ei saa seda tehtuks* tarvitusele võtmist kirjakeeles, kuid motiveeriks seda mitte sellesama esinemisega soome keeles, vaid asjaoluga, et lähedasi väljendeid on meie omis murdes, nimelt lõuna-eestis (*sai tettüss* jne.). Lk. 398 (vrd. ka lk. 4, 14 ja mujal) soovitatakse *ehtne*, *täpne*, *lihtne* Veski *ehhis*, *lihtis*, *täppis* asemel. Kui oleks küsimus ainult nominatiivist, siis võiks sellega täiesti ühineda: *is-lõpulisel* kujund on tõesti kunstlikud. Kuid sellega ühenedes A. nõuab kõigis obliikväändeis *se*-tüve (*lihtsed*, *ehtsed*, *moodsed* jne.), nii et normaalse *ne-lõpulisel* nominatiivi (ühe käände) päästmiseks tuleks ohverdada kõik normaalsed obliikväänded (*lihtsad*, *ehtsad*, *moodsad* jne.). Kas ei tohiks siiski tarvitada vana viisi *lihtne*, omast. *lihtsa*, *ehtne* — *ehtsa*, *moodne* — *moodsad*? Nii jääks pool õigust Veski, teine pool Aavikule ja keskmik keeletarvitajale, mis neis sõnust päälegi vastab tegelikule rahvakeelsele tarvitusele. Germanism on pudenenud lk. 404 lausenäitesse *ollakse küllalt vilunud*, *siis...* (pro *kui ollakse* jne.). Lk. 409 „tartuismina“ taunitav liitsõna *mädamunad* (soovitatakse *mädad munad*) on allakirjutanu teada eri tähendusliku nüansiga (= haudumisel pojata, mädaks jäänud munad). Lk. 374 leidub rekonstruktsioon *liigen-dä* (>> *liiget*); täpsem oleks *liigõn-da* või *liigenda*. Võib küll nõustuda lk. 412 (ka lk. 423 jm.) avaldatud sooviga, et loobutaks „n-lõpu tarvitamisest kirja-keelse s-lõpu asemel inessiivis“ (mitte *maisen elun* luulekeeles), kuid siiski ei julge ennustada, et seesama -n ligemal ajal läbi lööks agentadverbiaali uudiskäände-lõpuna (*lainein kantud lootsikud* = laine-test, lainete poolt... , vt. lk. 119—120). Sest rahvakeelest ei kao ta veel nii jalamaid (näit. kagu-eestis setu murdealal *n*-inessiiv alles hakkab pesitsema *h*-inessiivi asemel), ka puht-lõuna-eestilisest luule-keelest (A. Adson, H. Adamson) mitte nii pea. Igatahes ähvardab *n-lõpu* „agentaalile“ anastamine tuua segadusi, mispärast vastuvõetav tundub teine agentaalkäände-ettepanek (*laineint* või *lainetent*, *sõbrant* jne., vt. lk. 120). Lk. 414 „l-tõve“ all (vrd. korduvalt seesama lk. 417, 107) peetakse taunitavaks *nad seisid õuel* (pro *õues*). Allakirjutanu eraldab tähenduslikult *lapsed mängivad õues* (= väljas) ja *lapsed mängivad õuel* (= õue, hoovi pääl). Lk. 422 uuendusli-

kuna mainitav *ümar* (pro *ümmar*) on nüüd juba lubatud ametlikultki (otsus E. Kirj. Seltsis tehti õpiku trükkimise ajal). Kirjakeele rikastamist soome laenudega (vt. lk. 423) edaspidi ei pea allakirjutanu enam vajaliseks e l määral kui õpiku autor. Seepärast ka lk. 429 jj. esitatavaist uudisõnadest mõningaid tahaks vastustada, mõnda kui eesti kirjakeelele häälikuliselt võõrast (*tuuhe, hahm, lauhke, kuuhtuma*), mõnda seepärast, et neile peaks leiduma eesti murdeistki asemikke (*kime* — vrd. lõuna-eesti *kile hää*l, viimane assotsieeruks kergesti verbiga *kilkama*; *irstas* 'liiderlik', *polg* 'jalgrada', *mõhkel* 'suur mürakas, blokk', *näändima* 'nõrkema, närbuma jne.'). Mõni sõna, mis on märgitud soome laen-ettepanekuna, võiks tulla soovitamisele eesti oma murdesõnana (*hoomama*-tüvi esineb näit. Haljalas, Põhja-Lätis; *lemu* — Virumaa sõna; *siivus* — ka „Uute sõn. sõnastik“² annab selle murdesõnana, sõna on tarvitanud, kui ma ei eksi, juba Kreutzwald).

Pooldatavaid õpiku autori seisukohti. Järnevas pole mõtet loetella õpikus leiduvaid vaidlematute keelevigade fikseerimisi, milledega iga õigekeelsusmees peab olema päri. Esitagu siin ainult osa kirjakeele kõikumis- ja vaidlusjuhtumeid, milledes allakirjutanu pooldab autori seisukohta. Nõus tuleb olla, et *sti-lõppu* adverbides liiga esilekippuva *lt-lõpu* kõrval (*küiresti* jne. lk. 3) „tuleb... päästa“. Lk. 4 taunitav *senini* (pro *seni*) tuleks tõesti hoopis kõrvaldada kirjakeelest. Lk. 5 eelistatavad *hää, pää, sääl* jne. (pro *hea, pea, seal* jne.) peaksid küll ükskord meie kirjakeeles võidude pääsema. Lk. 13 laidetav *ilmsüüta* on muidugi hüljatav germanism. Pooldatavad on *sällima, süttima* lk. 16 (*sälluma, süttuma* asemel või vähemalt kõrval). Aavikunt lk. 28 soovitatavat käänamisviisi *haug*, omast. *havi* peaks lubatama (vähemalt omast. *havi* kõrval; omast. *haugi* tundub hoopis ebasoovitatav). Ei tooks eesti keelele mingit õnnetust, kui lubada (vrd. lk. 33) omast. *väikse, päikse, äikse* (*väikese* jne. kõrval, milliseid vorme allakirjutanu küll tarvitaks meelsamini, välja arvatud kompar. *väiksem*). On õige, et (lk. 39) tundub liialdusena tarvitada massiliselt adverbidena tugeva-astmelisi inessiive nagu *kimpus*, (uks on) *lukkus* jne. Illatiive *meele, keele* jne. (*meelde, keelde* jne. kõrval) peaks soovijail tarvitada lubatama, kuigi allakirjutanu isiklikult neid nii „kategoriliselt“ ei eelista ega soovita nagu Aavik lk. 35 jm. Mitm. omastavad nagu *mõistlike, ametnike* jne. (*ametnikkude* jne. kõrval), mida soovitatakse lk. 43, ongi juba saanud nii laia poolehoidu, et need õpiku trükkimise ajal on tunnustatud ametlikult lubatavaks. Arvan samuti kui autorgi, et eesti kirjakeelele ei tarvitse karta *ji-d* juhtumeis nagu lk. 47 osast. *purji, velji*, lk. 59 *leheküljil, purjis*, lk. 67 *superlat. kurjim, märjim, soojim, tühjim* (mitte *kurim, soim* jne.!). Kindlasti pooldatav on *välju, nelju* mitm. osastavas (mitte *välje, nelje*), vrd. õpiku lk. 48. Imperfekt *lasksin* kõrval peaks lubatavaks tunnustatama *lasin*, vrd. lk. 76. Tuleviku väljendamiseks tuleks hädavajaduse korral lubada *saamakonstruktsiooni* (*See on, oli ja saab olema*, lk. 85, 148, 225). Rahvakeelne *pääsma, pääsnud, pääsin* (*pääsema, pääsenud, pääsesin* kõrval) peaks olema lubatav, mitte aga inf. *päästa*; vrd. lk. 76, 422 jm. Lk. 121 „Autor... näeks meeleldi, et imperatiivi tähendusega me-vormi ains. täisobjekt oleks nominatiivis („võtame see mees kaasa“), ja arvestades, et sellega avaneks võimalus viimast puhtast preesensist objektivahega eraldada (liht-preesens *võtame selle mehe kaasa*), võiks seda päältnäha „vigast“ imperatiiviobjekti puhtpraktilisil kaalutlusil lubada. Vastuvõetav tundub Aaviku soovitatav täisobjekt

osaobjekti asemel verbidel *moodustama* ja *omama* (*evima*), lk. 130, 131: see *moodustab erandi, omab kutseõiguse* jne. Eriti kahe käega allkirjutatavad on autori seisukohad lausejärjestuse küsimuses, kus need on sihitud „liig modernitsev-lahtisaksastatud“ sõnadejärjekorra vastu (lk. 158 jj.), taunigi need abisõnade ebarahvakeelset infiniitvi- ja partitsiipkujude *t a h a* paigutamist (*minema ära, tulla välja* jne.) või muid küsimusi. Grammatilise terminoloogia esitusest lk. 223 jj. paistab läbi autori püüd eelistada rahvusvahelist oskussõnastikku (gerundiiv pro *des*-tegevusnimi, predikaat pro öeldis jne.), mis eriti algkoolist kõrgemal keeleõpetuses tunnukse olevat soovitav meie väikerahva oludes, kus tuleb võorkeelte õppimisel vastava võorkeele terminoloogiaga niikuinii kokku puutuda. Vastuvõetav ja motiveeritud on impersonaali (umbisikulise tegumee) ümbernimetamine passiiv-impersonaalsiks lk. 225, 410. Tuleb häaks kiita, et põhikäändeks (lk. 248, alamärk. 1) on ebarahvakeelse *i*-mitmuse illatiivi asemel teisist grammatikaist erinevalt võetud sellesama inessiivi (põhikäände *jalus* pro *jalusse*). Käändkondade tabelisse lk. 256—7 pudenunud uuenduslik tüüp *seletamatus* (pro *seletamatus, tt* kaasrõhu järel), kuigi sääl esialgu „salakaup“, on küll niisuguseid uuendusi, mis lähimal ajal peaks tunnistatama üldlubatavaks; vt üht eriti olulist põhjendust õpiku lk. 45, alamärk. 1. *Joosta*-verbist tuleks lubada vorme *jooksnud, jookske* (*joosnud, jooske* kõrval), nagu soovib autor lk. 278. Verbist *voogama* oleks küll parem tarvitada *da*-infinitiivi (*voogada*) kui kunstlikke *voata* v. *voogata*, vrd. lk. 281. Kui ametlike oskussõnade tuletamisprintsipiidele liialdusettehoided on õigustatud, siis on nad seda kindlasti *m*-sufiksi ülekoormamise puhul (*raham, kahjum* jt., lk. 285). Lk. 295 jm. soovitav *arhheoloogia, arhhimandriit* jne. (*-rhh-* pro *-rh-*), samuti lk. 319 *mehhaaniline, monarhhia* jm. tunnukse küll lihtsalt ortograafia tegelikule hääldamisele kohandamisena. Peaks kaalumisele võetama vokaalidevahelise kreeka *z* transkribeerimine *ts*-ga, nagu soovitatakse lk. 298: *ritspood* jt. pro *risopood* (või koguni *ds*-ga, mida meil oleks mõnikord vaja ka teatavate lõuna-eesti sõnade kirjakeelsel tarvitamisel, näit. Gailit'i „Isade maas“ nimes *Pudsu*). Ja võib-olla siis peaks küsimusse tulema ka *tsooloogia* (pro *zool-*), vrd. lk. 299. Ainuõigeks peaks kuulutama *Maroko, Kalkuta* (pro *-kko, -tta*), vrd. lk. 319; samuti ka juba Muugi VÕS-us *Maroko, Kalkut(t)a*. Edasi pooldaksin šš-lisis võõrsõnus II vältes šš-d, nagu Aavik lk. 319 (*tuššiga*, mitte *tušiga*), s. o. šš ühtlustamist *ss*-iga (vrd. *kassiga*). Käsitades *kond*-lõpulis sõnu puhtaiks liitsõnadeks, pean neis õigeks Aavikunt eelistatavat kirjaviisi *linnkond, losskond* jne. (mitte *linkond, loskond*), lk. 319. Autori lk. 323 eelistatav uuenduslik kohanimedekirjutus *Must Meri, Soome Laht* jm. (pro *Must meri* jne.) on motiveeritud, peaks tulema normaalkreelegi seisukohalt kaalumisele. Vajaline on vahetegu: *õitsel* (õitmas) ja *õitsel* (õösel karja hoidmas), vrd. lk. 379. Õigustatuks tuleb lugeda lk. 390 võitlust *uma*-verbide alal liialdamisega, vrd. ka lk. 16 (*laulatuma, tarvituma, minestuma* jne.); niisuguseid autori poolt hüljatavaid *uma*-verbe nagu *peatuma, ulatuma* (vrd. teisetähenduselisi verbe *peatama, ulatama*) peaksin siiski kirjakeelele vajaliks. Küll mitte igal üksikjuhul jagades autori hukkamõistu tuletatud uudissõnadele (vrd. lk. 139 jj.), pean siiski täit poolehoidu avaldama tema põhimõttele: „parem võõrsõna, kui halb oma sõna“ (lk. 399). Autor igatahes pole eksinud purismi-liialduse labürinti. Ühinen autoriga lk. 401 ka selles, et „*b, d, g* helilist hääldamist võõrsõnades ei tule lugeda veaks. Luuletuskeele konsp-

tiivset erikäsitelu lk. 410—412 võib lugeda õnnestunuks; lubatavaks peaksin siiski selles mõnda Aavikunt taunitavat joont (*neljandama, juus, oadet*, muidugi ka *hardumus*). Ma ei loeks ka objektivealiseks Underi lauset *su õlgadelle las heidan käsi* (pro *käed*), vaid tõlgitaksin selle instruktiiviks (*käsi* = *kätega*; vrd. *palja käsi*).

Õpiku pooldatavuste loetelu võiks venitada märksa pikemaks (*võia, võiakse* pro *võida, -kse, tegemaks* = et teha, *tegemaga* jt.), kuid — korratagu — iseendastmõistetavaid, normaalkeele seisukohalt vaidlemata vastuvõetavaid autori seisukohavõtte pole mõtet siin hakata loetlema. Töös on kandvaid pääütükke, millelele minimaalsete muudatustega kirjutaks alla (Käänete tarvitamise õigekeelsus lk. 105 jj., reksiooniküsimuste selgitamine, Objekti õigekeelsus lk. 120 jj., Sõnade järjekord lk. 158 jj., liitsõnade-küsimuse käsitletu jne.) ja mis, olles raskeimaid meie keeleõpetuses, on käsitletud suure põhjalikkuse ja tagajärjekusega. Ka süstemaatiline vormiõpetus (ptk. VII) oma suhtelisest kokkusurutusest hoolimata on paljuandlik, ilmsesti aastatepikkuse läbimõtluse vili. Autori suur keelteoskus on temal võimaldanud vaadelda eesti keelt ebatavaliselt avarast perspektiivist, on väärtuslikke ja paikapidavaid võrdlusi mitte ainult soome sugukeelest, vaid ka lähimaist naaberkeelist (saksa, vene, läti) kui ka kõigist Euroopa kultuurkeelist, alates klassiliste keeltega (kreeka, ladina, inglise, prantsuse, itaalia). Nii näit. lk. 147 eesti täis- ja eelmineviku tarvituse arutlemisel on võrdluskohti toodud soome, saksa, ingl., prants. ja itaalia keelest, lk. 349 (§ 813) kokkukirjutamisküsimuste puhul saksa, ingl., prantsuse, soome ja vene keelest, jne. Kuna tänini puuduvad spetsiaalsed uurimused saksa ja vene k-mõjustusist eesti keele nn. sisevormile (lausekorrale, objekti tarvitusele jne.), siis on Aaviku rohked selleteemalised, üldiselt tabavad sõnavõttud kohati uurimuslik-teadusliku väärtusega (näit. lk. 159 germanistlik inversioon eestis, 168 vene mõjud lausekorras jne.). Ainult harva tuleb mõttesse selliseile võõrmõjude-paljastusile vastu väelda (nõnda lk. 92, kus ms. *käes, kätte, käest* tagasõnaga väljendit peetakse germanismiks, mida ei saa uskuda, sest see konstruktsioonitüüp on otse idiotistlikult eestipärane). Õpikus on paljudel kordadel riiatvad stiiliõpetuse-küsimusigi.

Viimaks ei saa jätta puudutamata kõnealuse keeleuueenduse juhi kirjutatud õpiku suhtumist keeleuueendusse. Meil ei tarvitse imestada, et siin-sääal alamärkustes, aga ka tekstis eraldi äramärgitud kohtades (mitte-ametlikud, uuenduslikud keelendid on harilikult märgitud tähekesega) tutvustatakse, tihti ka propageeritakse autori uuendusettepanekuid. Nii on kunstsõnade propageerimiseks tihti näiteisse põimitud vastavaid elemente (näit. lk. 41 *jalliste, jauniste, sulniste* jt., 48 *terk, meep*, 201 *range*, 206 *evima* jne.), lk. 273 alamärkuses tutvustatakse luulekeele imperfekti *seletin, värisin* jne., lk. 286 (§ 658) esitatakse uuenduslikud abstraktumi-sufiksids *-lõlv, -nüüp, -ulg*¹ (*vaelulõlv, autornüüp* = autor-olemine, *arenenulg* = arenenud olek) jm. Piirdutagu nende paari viipega, uuenduslike nähtuste esitamist on loetlematult rohkeil kordadel. Mitmeid neist on juba eespool puudutatud. Süstemaatne, konspektiivne ülevaade keeleuueendusest antakse „Lisas“ (ptk. X), eriti lk. 419—423, 426. Uuenduste esituse

¹ Selle suffiksi genitiivina antakse *-ulje*, võrreldes seda sõnaga *külg*, gen. *külje*. Õigem oleks tagavokaalsuse tõttu võrrelda teda sõnaga *sulg*, *sule*, kuid niisugusel korral ta osutuks võimatuks (omast. *arenenule, tapetule* jne.).

polekski kujuteldav Aaviku kirjutatud keeleõpetus, ja teadlik keelehuvilane, kellele see teos on määratud, on kindlasti tänulik nende kooligrammatikais puuduvate keeleliste lühilandmete eest. Huvitav on seejuures tähele panna, et mitmete ametlikult läbiläinud uuenduste tarvitamise suhtes Aavik ise on tagasihoidlikum kui „mitte-uuenduslased“. Näit. ta lk. 37 eelistab illatiivitüüpi *kauplusesse*², *endisesse* (pro *kauplusse*, *endisse*), teatavil korril eelistab *de-mitmust* i-mitmusele (lk. 58 *osis*, *riiges*, *lehis*; halb: *inimesiga*, *inimesita*, *eesilasiga* jne.), lk. 59 peab koguni „ebaloomulikeks“ illatiive nagu *küsimusisse*, *inimesisse*, lk. 79 (vrd. ka 57) loobub omaaegse uuendusliku keele essiivi-kongruentsi nõudest (pidades võimalikuks isegi *kolmandai isikuina*), lk. 283 peab normaalkeeles *na-na*-liidet *tar-lii*test paremaks (*sõbranna*, mitte *sõbratar*, viimane tüüp pigemini luulekeelne), läheb liigagi kaugele s-tüveliste genitiivsete liitumuste soovitamisel (lk. 291 *teaduseharu*, *tegevuseala*, 335 *ahastusetundel*, *niiskusetundest*, 336 *imestusehüüe* või koguni *imestuse hüüe*, *ehmatuse kisa*, vrd. VÕS-us *teadusala* jne.). Keeleuuendusega sümptiseerija seisukohalt vaadatuna on teatav vastuoksus selles, et autor mõnigi kord propageerimisel nagu eelistaks vähem-olulisi või vähesema läbilöömisvõimega uuendusi, neid korduvalt teose üldosas mainides (näit. *kaevetäks*, *sellane*, *täpne* pro *täppis*, prepositsioon *no*, lauselühenduslik *-nue*, *-nüüp*, *-nulg*, *pääsma* pro *pääsema*, *meele* pro *meelde*, *suhtuma sellele* pro *s. sellesse*³ jt.), kuna teiselt poolt suhteliselt vähesel tähelepanu osaliseks saavad mõned kardinaalsema tähtsusega uuendused. Mainitagu viimaste näiteina *tet*-partitsiip, *nd*-partitsiip, uuenduslik konditsionaal *olnuksin*, *saanuksin* jne. Konjugatsioonini väga konspetsiivse käsitelu tõttu (lk. 272 jj.) pole erilist tähelepanu pööratud partitsiipide ega konditsionaali morfoloogilisele küljele, ja nii ongi need tähtsad uuendused jäänud (*nd*-partitsiip on pääleegi selline, millel tunnukse olevat rohkesti poolehoidu isegi mitte-uuenduslaste seas) ainult „lisades“ esitatavaks (*tet*-i lühidaid mainimisi vt. lk. 382, 421, 426). Mis pääleegi lühendatud passiivi partitsiipi muutub, siis (lk. 421) selle kirjakeelde istutamiseks on Aaviku reegel liiga keeruline (a) *tama-*, *dama-*verbidest alati lühendatud partitsiip — *kirjutet*, *avaldet*, *töötet*; b) teisist pikemaist verbidest ainult atribuut-partitsiip lühendatuna — *tapet isik*, *kättevõideld seisukord*, kuid *isik on tapetud*; c) ühesilbiseil verbidel [neid siin ei mainita] vist üldse ei pooldata lühendatud partitsiipi — *söödud*, *toodud* jne.). Reegli keerulisus on allakirj. arvates siin nagu ka mõne teise uuenduse juures see, mis tõkestab tema läbimineku. Uuendusliku keele reeglipärastamise tarvet on rõhutanud ka keeleuuenduse pooldajad (näit. „Keelekultuur I-s“), ja omaaegsesse Tartu Keeleuuendusühingusse koondunud uuendusmeelsed keelehuvilasedki tegid katsed asuda uuendusliku keele reeglistamise teele. Sest eriti kirjaliselt õpitanud keel, nagu seda on uuenduslik keel, peab olema kergõpitanud, muidu temal on vähe tulevikulootusi. Aavik oma võrdlemisi pessimistlikus kirjutises (mitte pejoratiivselt mõeldud!) „Keeleuuendus, keelevead, keelehalbused“ (Looming nr. 6—7 s. a.) arvab, et „liialeminek udulõpu ärajätmisses“ ja „tõlbid“ partitsiibid nagu *sööd*, *saad* jne. on olnud üheks olulisimaks *tet*-reformi tõkestuseks. Arvatavasti siiski

² „Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtted“, lk. 52 näit. veel soovitatakse tüüpi *kauplusse* (a. 1924).

³ Pooldan viimast kui puhas tennismi pool fennistliku lerektiooni kõrval.

viimaseil on süüd vähem kui reegli keerulisusel. Aavik mainitud artiklis (lk. 695) avaldab arvamist, et „praegune aeg ei näi olevat suuremate, radikaalsemate uuenduste läbiviimiseks soodus“. Võib olla. Seepärast siis ta pöörabki suuremat tähelepanu väiksemaile uuendusile, millede vastu reaktsioon on nõrgem. Kuid neid viimaseid on taas suur hulk, nad ajavad väheteadlikul keeletarvitajal pää kirjaks, ja siis see juba kipub käega lööma kõigele suuremalegi. Kui neid pisiuuendusi oleks vähem, oleks võimalus enam energiat ja tähelepanu koondada olulisimaile uuendusile, ja osa pisikorraldusi võiks keeles läbi viia vähehaaval ilma neile paljunõudlikku uuenduse nime andmatagi. Nii lihtsustuks uuendusliku keele mõiste, see koosneks vähemast keelaliste ülesannete hulgast. Puhtsüüholoogiliselt oleks kergem praeguses keeles läbi viia uuendusi nii, et ei rõhutata liialt kahe kirjakeele, „uuendusliku“ ja „ametliku“ olemasolu ja vastuolu. Praeguse ametliku ja uuendusliku keele vahe pole enam nii kuristiklik, et neid võiks nimetada eri keelteks. Ja nüüdispõlvele pääle ligi 20-aastast riiklikku iseseisvust pole kuigi meeltülendava rahvuslikku iseteadvust tõstev teada, et meil ikka alles, nagu „hää!“ Rootsi ja Vene ajal, on ka k s kirjakeelt, mida aga õnneks pole. On ü k s eesti kirjakeel ja selles uuenduslikud keelendid ning vormid, milledest suur osa juba on saanud omaseks luulekeelele ja mis kõigi keele-„sääduslike“ vahenditega tasandavad endile teed normaalkeelde. Mõnest uuendusest (kui seda tohib järeldada teatavate uuenduste esitamatajäamisest õpikus) näikse Aavik isegi juba loobunud olevat, näit. *o* elustamisest (*elo, talo* jne.), vormidest *senni, kunni*; Looritsa soovitatud, trükisõnas tihti esinevatki kaudse kõne vormi (*olnuvat* = olevat olnud) ei mainita, vist ei pooldata.

Eesti kirjakeele senist arenemisvõimet silmas pidades ei ole põhjust eriti pessimist olla selles, et ta tulevikus ei kügene endasse vastu võtma veelgi rida uuendusi, kas või suurigi. Pole alust öelda ühes Aavikuga (s. a. Looming, lk. 694): „äärmselt vähe on keeleuuendusest läbi läind, peagu mitte midagi!“ Me ei saa seda väljendust võtta õnneks teisiti kui keelilise aforismina, milliseid Aavik on harjunud liitma oma teoseile ja mida leidub ka tema kõnealusel õpikus. Mis eesti keelele on tähendanud Aaviku juhitud (pluss midugi ka „ametlik“) keeleuuendus, seda märkame näit. võrreldes Jõgeveri grammatikat aastast 1904 ja Aaviku enda õpiku „ametliku keele“ esitust aastast 1936. Aavikul on kõigi vastuseisude kiuste olnud visadust umbes kolme aastakümne jooksul lõetlematu kirjutusis ja väiksemas teoses juhtida eesti keelt „kaunima kõlavuse poole“. On otsekohene rõõm näha nüüd selle pika-ajalise, väsimatu töö kokkuvõttena kõnesolevat suurt teost, suurteost, millele kõrvale seatavat pole ilmunud akadeemik Wiedemanni grammatikast ja sõnaraamatust saadik ja millega oma tähtsuse poolest nüüdiskeele arendamise seisukohalt kaasaegseist tohib võrrelda ainult (Muugi lõpetatavat) Veski „E. õigekeelsuse-sõnaraamatut“. Käesolev pikem sõnavõtt, nagu lugejal peaks olema selge, pole mõeldud selle teose vigade ja puuduste sormiseks, vaid nende pisukeste mõtete ja meeolude avaldamiseks, mis selle suure töö lugemisel on pähe kerkinud. Teatavate esitusviisi- ja proportsiooni-kohanduste järele uues trükis see teos võib kujuneda otse klassiliseks oma ainestiku ulatuse, entsüklopeedilise mitmekesisuse ja väärtuse tõttu. Trükitehnilisest raskteostatavusest hoolimata teda võib nimetada korrektseks selleki mõtte, et ta pole koormatud trükivigadega. Uue trüki huvides märgitagu siia siiski

mõni silmapuutunud trükikomistus: lk. 106 *kuhu-känne* pro *kuhu-kääne*, 293 *-teeriu* pro *-teerium*, 324 *šeekspiiri* pro *šeekspiiri*, 344 (alamärk.) *antakse korduvat* pro *a. korduvalt*, 350 *punaeks värvitud* pro *punaseks värvitud*, 398 *дѣствыет* pro *дѣствыетъ* (teoses tarvatakse mingipärast vene vana kirjaviisi), säälsam. (§ 873-c, rida 3 ül.) *täiend.* pro *tähend.*, 403 *kerindama* pro *kerinduma* (end kerima).*

J. Mägiste.

Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus keelelisi otsuseid ja seletusi.

2

Perekonna- ja eesnimed (järg).

Siseministeeriumi (nimede asjus loodud ajutise) keelelise komisjoni juhataja hr. E. Muuk palub AES-i otsust selle kohta, kas perekonnanimesid võib samuti nagu kohanimedid kirjutada mittegrammatiliselt puhthäädamise järgi, näit. *Süvalep* (pro *Süvalepp*), *Tampere* või *Tambere* (pro *Tampere*), *Tampärg* (pro *Tampärg*), *Avarso* (pro *Avarsoo*) jne. (vrd. kohanimedid *Haapsalu*, *Tamsalu* jne.). — AES vastab selle põhimõtte suhtes üldiselt jaatavalt, kuid et sellel võimalusel peavad olema piirid. Nii poleks lubatav kirjutada nime mittegrammatiliselt, kus nime liitsõnaline iseloom on väga väljapaistev. Näit. *Süvalep* (mida sel kujul tuleb käänta *i*-ga) tundub võorastav ja tuleks kirjutada ikkagi *pp*-ga ja siis kääntata *a*-ga. Teine asi oleks nimedes nagu *Saulep*, *-i*, *Kaalep*, *-i* jne. *Tampere* (= *tampere*) ja *Tambre* (või *Tambere*) ei tundu liitsõnadena, küll aga *Tampere* (erinev häädamine!) ja eriti *Tampärg*. Ka *Avarso* pro *Avarsoo* on võorastav. Niisugusel korral läheb ju sõna teise käändetüüpi (näit. *Avarso*, *Avarsot*, *Avarsote*) ning vastav muudatus tuleks sõna deklinatsioonis üldiselt läbi viia. Pealegi *so*-sufiks meil puudub. (Vlk. 31. I 35, nr. 9.)

Hr. E. Muuk palub otsustada, kas eestipärase perekonnanime võtmisel on lubatav peale nominatiivi ja genitiivi tarvitada veel teisi käändeid või grammatilisi vorme, näit. *Metsaks*, *Orule*, *Uusnõmmelt*, *Seent*, *Kiviall* jne. Hr. M-le näib, et see pole soovitatav. Kuigi olemasolevate nimede hulgas selliseid leidub (*Viiralt*, *Mäelt*), ei ole need ometi eesti keeletunde pärased, vaid võoraste nimepanijate töö tulemuseks. — AES teatab, et tema seisukoha järgi pole soovitatav eestipärase nime võtmisel nominatiivi ja genitiivi kõrval tarvitada muid käändeid peale ablatiivi ja elatiivi ja et viimaseidki tuleks tarvitada peamiselt kohanimedest nime tuletamiseks, kui nende käänete lõppudega soovitakse tähistada isiku päritolu (näit. *Linnu* külast pärit olev isik võib võtta endale nimeks *Linnult*, *Saarde* khk-st isik — *Saardest* jne.). Samuti pole soovitatav nime lõpposana kasutada postpositioone (*Kiviall*, *Mäepeal* jne.). (Vlk. 5. II 35, nr. 16.)

Veebruaris 1935 pöördub hr. E. Muuk AES-i poole halvatähenduseliste perekonnanimede muutmise as-

* Märkus. Joh. Aaviku keeleõpiku ning eeltoodud arvustise kohta ilmub EK järgmises nr-is täiendav sõnavõtt EK peatoimetajalt Joh. V. Veskiilt. Toimetus.

ju s. Selliste nimede kandjad pöörduvad tihti Simin-i (= Siseministeeriumi) poole per.-nime muutmise sooviga, kuid paljudel juhtudel pole nime muuta lubatud, põhjendusega, et nimi pole niivõrd halva tähendusega. (Järgneb mõnikümmend näidet tagasilükatud per.-nimedest.) Seesugune vastutulematus on mitmel pool tekitanud nurinat. Leitakse, et ministeerium peaks, kus vähegi võimalik, muutmise soovidele vastu tulema, kui uus nimi on endisest parem, n. ö. „esteetilisem“. Sellisel vaatekohal asub ka mag. Joh. Aavik, pooldades mitte ainult halva, vaid ka üldse labase tähendusega nimede muutmise lubamist. Hr. M. palub teatada, kumba seisukohta pooldab ses asjas AES, kas 1) võimalikku tagasihoidlikkust seesug. nimede muutmisel (Simin-i seisukoht) või 2) võimalikku vastutulelikkust sel puhul (mag. Aaviku jt. seisukoht). — AES vastab kõigepealt, et ühelt poolt teda üllatab nende halva tähendusega per.-nimede laad, mille muutmise soovid on tagasi lükatud, näit. *Pull, Orik, Lammas, Päits, Mädamürk, Tont, Lännik, Nahk* jt., sest AES-i juhatuse arvates tuleks lihtsustatud korras kindlasti lubada muuta neid nimesid, mida tarvitatakse söimusedeks või söimusedalisteks võrdlusteks või mis muidu on ilmselt halva tähendusega. Teiselt poolt esineb tagasilükatute seas tõesti nimesid, mida pole põhjust muuta, vähemalt lihtsustatud korras (tasuta) mitte, näit. *Murakas* (väga ilus nimi), *Arjokene, Kass, Kama, Parm* jt. AES-i juhatuse on seejuures arvestanud, et neid nimesid, mille lihtsustatud korras muutmise soovid tagasi lükatatakse (kui nende tähendus pole küllalt halb ja muutmise sünniks peamiselt esteetilisest põhjustel), on maksu eest muuta siiski võimalik (muidugi, kui halva varjundit ikkagi on). Nii asub AES siin, esitatud materjali arvestades, kompromiss-seisukohale. (Vlk. 20. II 35, nr. 24.) — Vahepeal on aga hr. Muugilt saabunud halva tähendusega nimede muutmise lubatavuse kohta üksikasjaline süsteemkava, mille esimeses osas on sisuliselt liigitatud ja loendatud perekonnanimesid, mida tuleks lubada muuta tähenduslikel põhjustel, ja mille teises osas on liigitatud ja loendatud nimesid, mida sel põhjusel muuta ei tuleks lubada. See kaavatsetakse esitada Simin-ile kinnitamiseks. — AES-i juhatuse üldjoontes ühineb selle kavaga, soovitades ainult väikesel määral suuremat tagasihoidlikkust esimeses rühmas. Nii soovitab AES sealt kustutada mõned nimed, mis pole päris halva tähendusega või mille halb tähendus pole üldiselt tuntud, nimelt *Pill, Massakas, Parikas, Pranspill, Noortoots, Neljas, Vanajaan* ja *Muidu*. (Vlk. 20. II 35, nr. 24.) — See süsteemkava on ilmunud trükitult Simin-i Üldosakonna ringkirjas 15. juunil 1935, nr. 981 (pealkirja all „Kõigile omavalitsuste perekonnaseisuametnikkudele“), mispärast see sisuliselt jäetakse siin refereerimata.

Simin-i Üldosakond palub teatada, kuidas AES vaatab perekonnanimede lõpu *-ar* peale, mida viimasel ajal on hakatud harrastama (näit. nimesed *Kulmar, Palmar, Salmar, Talmar* jt.). — AES-i juhatuse vastab, et tal pole midagi põhimõtteliselt *ar*-lõpu vastu perekonnanimesed; oleks ainult soovitav piirduda eesti keeles olemasolevate tüvedega ja neistki valida ainult selliseid, mis *ar*-lõpuga ühenduses ei anna halva tähendusvarjundiga tuletisi (näit. mitte *Sõomar, Joomar* vms.). (Vlk. 17. V 35.)

Oma otsuse kohaselt 23. IX 35 teatab AES-i juhatuse Siseministeeriumile, et tema peab soovitavaks verbivorme mitte lubada uuteks perekonnanimedeks, sest AES-i arvates ei sobi pöörsõnad kui tegevust väljendavad vormid üldse inimeste ni-

medeks (näit. *Tulema, Külüma, Rajama, Lugema, Murdma, Kallama, Heituma, Randuma, Kandma, Lauða, Laulan, Laulis, Lauði, Laulnud* jne.). — Peale selle moodustavad *ma-lõpulisel* infinitiivid, mida seni suurel määral on soovitud võtta, hääldamisel samakõlalisi paralleelnimetusi samust tüvedest moodustatud *maa*-listele per.-nimedele, mis sageli on siin ka võimalikud (näit. *Tulemaa, Külümaa, Rajamaa, Murdmaa* jne.). Viimast motiivi palub AES arvestada kaitseregistri asjus, kus üldse teatava *maa-lõpulisel* per.-nime kaitseregistris olek AES-i arvates peaks kaitsma ka *ma-lõpulisel* teisendi vastu ja vastupidi. (Vlk. 25. IX 35, nr. 160.)

Lühenduste küsimus liitnimede lõppudes.

Teatavasti trükiti raamatu „Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid“ sissejuhatav teoreetiline osa 1935. a. algul kiire tarviduse tõttu enne järgneva nimedevalimiku koostamist. Sellest olenevalt on seal mõned põhimõttelised küsimused puudulikult lahendatud või lahendamata jäetud, näit. *-maa* ja *-ma* perekonnanimede lõpposana (EN, lk. 16—17), samuti *-soo* ja *-so* (EN, lk. 18) ning eriti *-vere* ja *-ver* (EN, lk. 15). Suurema materjali läbitöötamisel kujunesid aga neis asjus toimetajail kindlad seisukohad, mis juba sama raamatu nimestiku-osas läbi viidi ning pärast terve raamatu ilmumist AES-i juhatuse poolt üksmeelselt kinnitati. Need seisukohad tehti teatavaks 1935. a. II poolel ka Nimede Eestistamise Keskbüroole ja Siseministeeriumi vastavale osakonnale, kus need kohe arvesse võeti. Kõnealused põhimõtted on järgmised.

1) *-maa* ja *-ma* tarvitamine perekonnanimedes:

Kolmandavältelisisõnusus on häälduse poolest *-ma* harilikult parem *-maa*'st, liitugu ta kas a) täishäälikule (näit. *Kaldrema, Põldrema, Kandrema, Oidrema, Saardema, Kildama, Oosema* — viimased kaks sel juhul, kui neid ka hääldatakse III vältes) või b) kaashäälikule (näit. *Raudma, Raidma, Uusma, Valgma, Randma, Põldma*). — Kus aga *maa* tähendus on väga ilmne, seal on kahe-*a*-line kujud siiski sobivam (näit. *Kaldamaa*), samuti üldse sel juhul, kui nimelt soovitakse *maa* tähendust säilitada (näit. *Põldmaa*). Kui aga ühe *a*-ga tuleb infinitiiv, *ma*-tegevusnimi (näit. *Murdma, Kandma, Heitma, Randuma*), siis on igal juhul *aa*-line vorm parem ja ainuvõimalik (näit. *Murdmaa, Kandmaa*).

Teisevältelisisõnusus peab a) täishääliku järel olema alati *-maa* (näit. *Hallamaa, Hellamaa, Lillemaa, Vellemaa, Kannumaa, Oosimaa*), kuid b) kaashääliku järel sobib ja on lubatav ka *-ma*, kui esimene silp on ilmsesti pikk ja pole võimalik rõhku asetada teisele silbile (näit. *Aarisma, Tuugerma, Vaaderma; Heiderma, Oiderma, Veiderma; Illurma, Lillepma, Kannelma*). Kui aga *maa* tähendus on väga ilmne (näit. *Kallasmaa, Tallermaa* jt.) või kui nime võtja soovib *maa* tähendust säilitada, on siingi *-maa* kahtlemata parem.

Esimesevältelisisõnusus peab alati olema *-maa*, nii a) täishääliku järel (näit. *Rajamaa, Külamaa, Võsamaa, Tulimaa, Lehemaa*) kui b) kaashääliku järel (näit. *Odermaa, Küdermaa, Avarmaa*). Viimastest tüübist (b) oleksid meie mõningate kohanimede eeskujul ka *a*-lised kujud võimalikud, kuid siis võidakse siin ekslikult rõhk asetada teisele silbile (nimelt eesti keelt vähe tundjate ja välismaalaste poolt), näit. *Avärma, Odërma, Edërma* (vrd. ka [Don] *Avårso*), mis pärast *-ma* pole siin vastuvõetav. Muidugi toetab siingi (esmavältelisisõnusus) *maa-lõppu* asjaolu, et *ma*-infinitiivid üldse pole lubatavad (näit. *Rajama, Tulema, Kolama*).

2) (Täishääliku järel sageli sobivam kahe-s-iline) - *ssaar* > -*ssar* on lubatav peamiselt kolmandaväetelisel sõnus, kus viimane hääldamisel on tunduvalt kergem kui esimene (näit. *Oissar*, g. *Oissari* ja *Aossar*, g. *Aossari* pro *Oissaar*, *Oissaare* ja *Aossaar*, *Aossaare*), kuid on lubatav ka muuväetelisel sõnus, kui *saare* tähendus enam teravalt esile ei kerki (näit. *Pännassar*, *Kaerassar*, *Tõnussar*). -*saar* > -*sar* on võimalik kolmandaväetelisel sõnus kaashääliku järel (näit. *Tamsar*, *Hintsar*, *Jäässar*, mitte aga *Käosar*, *Oisar* või *Kaerasar*, *Kuresar*). Teiste sõnadega, -*saar*'e lühendamine saab kõne alla tulla ainult kaashääliku järel (s-i järel kõigiväetelisel sõnus ja muude kaash. järel kitsamalt), täishääliku järel aga üldse mitte.

3) -*soo* ja -*so* perekonnanimeses: -*so* saaks kõne alla tulla samuti kui -*ma* ainult kolmandaväetelisel sõnus ja teiseväetelisel kaashääliku järel, kuid et -*so* pole meie kohanimeses ega keeles üldse tuletusliiteks välja kujunenud (nagu seda on küll -*ma*), siis ei kõlba -*soo*'d perekonnanimeses üldse lühendada -*so*'ks (näit. *Heinso*, *Laanso*, *Jaakso*, *Peeterso*), eriti aga sõnatüüpides, kus pealegi rõhk võib kanduda teisele silbile (näit. esmaväetelisel nagu *Mägiso*, *Avárso* ja *Karúso*).

4) -*roo* ja -*ro* puhul on maksev samasugune põhimõte: -*roo* lühendamist -*ro*'ks üldse ei saa lubada, sest *ro*-liidet senises eesti keeles pole, küll aga on see tüüpiline romaanikeelsete sõnade lõpp. Nii pole siis lubatavad *Maadro*, *Kaldaro*, *Rannaro*, *Lumero*, *Mägiro* jms.

5) -*vere* asemel -*ver* võib esineda ainult kolmandaväetelisel sõnus (peam. kaashääliku järel), kui sellega hääldamine ja käänamine on kergem (vrd. rõhuolusid sõnatüüpides nagu a) *Raudver*, *Raudverile*, *Raudveriga* ja b) *Raudvere*, *Raudverele*, *Raudverega*). Seda sellest hoolimata, et meie senistes nimeses on eeskujusid just esmaväetelistest — nagu *Univer*, *Jõgever*. Põhimõtteliselt pole -*ver* üldse soovitatav. Nii pole siis lubatavad teise- ja esmaväetelised tüübid -*ver*'iga (näit. *Rannaver*, *Kannuver*, *Kaarever* ega *Arover*, *Ojaver* jts.).

Simin-i Üldosakond pöördub AES-i poole pikema kirjaga ni-lõppliiite abil uute perekonnanimede moodustamise asjus. Koguteoses „Eesti nimi“ lõppliiidet -*ni* teiste liidete hulgas pole käsitletud. Simin-is on siiani ses asjas asutud eitaval seisukohal, sest nimetatud asjaolule lisaks 1) *ni*-lõpulisel kohanimesel esineb äärmiselt vähe ja „Eesti nimestki“ võib leida neid ainult üksikuid, ning viimaseistki on mitmed õieti *n*-lõpulisel substantiivid; 2) *ni*-liitelised per.-nimed annavad võimatult halbu vorme, eriti rajavas, kuid ka olevas käändes (*Jõenini*, *Laanenini*; *Jõenina*, *Laanenina*, *Aadonina*); 3) -*ni* annab paljudel korradel uutmoodustisele võõrapärase ilme ja kõla (*Aadoni*, *Pangani*). — AES vastab, et Simin. asub tema arvates lõppliiite -*ni* suhtes põhimõtteliselt õigel seisukohal. Lõpp -*ni* esineb meie kohanimeses tõesti väga vähesel määral, peamiselt mõne saksapärase *man*-lõpulisel nime genitiivse kujud lõppsilbina (näit. *Puurmani*, *Einmani*), üldse *n*-lõpulisel nime genitiivi lõppsilbina (*Tabani* jt.) või mõne erakordse lühendina nagu *Aadojaani* > *Aadoni*, *Kalanina* > *Kalani* (mõeldud *maanina*, *neeme*), *Kulani*, *Kudani* jne. Tuletuslõpuks ta eesti kohanimeses pole kujunenud ning seda ei tuleks kasutada ka uute perekonnanimede tuletamiseks. Koguteose „Eesti nimi“ toimetamisel sellega uusi per.-nimesid pole tuletatud ning samal põhjusel pole teda ka käsitletud sufiksile loendis. AES-i arvates tuleks *ni*-lõpulisel uusi per.-nimesid lubada ainult

sel korral, kui on andmeid olemas, et sellekujuline kohanimi Eestis esineb ja kui see nimetus on eestipärane. (Vlk. 6. XI 35, nr. 183.)

Et vähendada segadust, mis on tekkimas eesnimede võtmisega uuteks perekonnanimedeks, kaalub AES-i juhatus selle nähtuse pidurdamise küsimust. Vast-toimunud valimistel uue esimehe ning uue sekretäri saanud juhatus pole aga ses asjas üksmeelne. Selle tõttu läheb Simin-i Üldosakonnale järgmine kiri (5. IV 35, nr. 51): „AES võttis oma juhatuse koosolekul 4. IV s. a. vastu järgmise otsuse: „AES ei poolda eesnimede võtmist perekonnanimedeks.“ Märkus: Selle otsuse vastu olid juhatuse liikmed prof. A. Saareste ja mag. P. Ariste. Austusega A. Saareste, esimees. P. Ariste, sekretär.“ (Kiri jääb Simin-is arvestamata.) — Sellise teksti ilmsikstulekul saadab AES-i juhatus nimel töötava keeleteoimkonna otsusel) sinnasamasse uue kirja (1. V 35, nr. 70) (abiesimehe ja abisekretäri allkirjaga), milles täiendavalt esimesele kirjale teatatakse, et AES-i juhatuse 9-st liikmest nimelt 7 asuvad kindlal seisukohal, et üldiselt ristinimedena tuntud nimesid ei tuleks anda uuteks perekonnanimedeks. (Ka see kiri jääb tulemusteta.) — 3. IV 36 juhhib AES Simin-i tähelepanu AES-i juhatuse umbes aasta eest tehtud otsusele ning praegusele üksmeelsele seisukohale (9-st 8 liikme koos olles), mille järgi AES-i juhatus ei pea sugugi loomulikuks, et uuteks perekonnanimedeks võetakse ja antakse ka tavalisi eesnimesid (näit. l. a. hulgaliselt *Eha, Aare, Maret* jt.). Olukord, kus ühe kodaniku ees- ja per.-nimeks on näit. *Eha Maret* ja teise omadeks *Maret Eha*, samuti teised selletaolised kombinatsioonid ähvardavad tulevikus tuua õige tülikaid sekeldusi ametlikus asjaajamises, igasuguste nimestikkude pidamisel ning seltskondlikuski läbikäimises. Nüüd, kus üldlubatavate eesnimede valimik „Eestipäraseid eesnimesid“ on ilmunud, soovitame maksma panna korra, mille järgi vähemalt selles valimikus eesnimedeks määratud nimesid (või ka muid üldtuntud eesnimesid) edaspidi enam ei antaks ega lubataks perekonnanimedeks. — Peale selle peaks AES-i juhatuse arvates olema lubatud lihtsustatud korras muuta ka nende kodanike per.-nimesid, kellel on per.-nimeks mõni üldtuntud (eestiline) eesnimi. (Vlk. 3. IV 36, nr. 124.) — Siseministeerium ei poolda küll eesnimede võtmist per.-nimedeks, kuid AES-i kirjale kirjutab ministri abi resolutsiooni, et ta ei leia küllaldasi põhjusi kõnealuses küsimuses sündkorralduse tegemiseks, sest et eesnime-kujuliste nimede võtmine perekonnanimedeks on siiski harva esinev nähtus jne. — Selle teate puhul vastab AES, et ta on teatavaks võtnud tehtud resolutsiooni ja loeb sellega oma kohustuse täidetuks. et ta korduvalt on kõnealusele nähtusele Simin-i tähelepanu juhtinud, kuid jääb püsima arvamusele, et eesnime-kujuliste nimede võtmine perekonnanimedeks, mis on kaunis laialdane nähtus, saab edaspidi õige suurte segaduste tekitajaks. (Vlk. 14. V 36, nr. 187.)

*

Senno perekonnaseisu-ametnik pärib aru kirikuslaavi ja vene keelest eesnimede transkribeerimise asjus, näit. kas on lubatav Av- ja Ev- asemel kirjutada Au- ja Eu-, mille kohta E. Elisto referaadi järgi (vt. EK 1934, lk. 187) võib oletada kokkuleppe olemasolu Siseministeeriumiga, samuti kas on võimalusi lõpu i ärajätmiseks, kirjutades *Antoni* ja *Georgi* asemel *Anton* ja *Georg*. Senise korralduse järgi tulevat ikkagi kõiki nimesid transkribeerida täht-tähelt tavaliste transkr. reeglite kohaselt. — AES vastab, et ta on teinud vastavaid ettepanekuid Simin-ile, kes lähemal ajal avaldab uued

juhised küsimuse kohta. (Vlk. 18. II 35.) — (Vt. küsimuse üldist käsitelu EK eelmises nr-is, lk. 116—121.)

AES juhib 18. II 35 kirjaga Siseministeeriumi tähelepanu asja-
ciule, et uute eesnimede võtmise ja määramise eel peaks
käima nende kõlblikkuse ja soolise kuuluvuse määramine
mingi asutise poolt. 1. III 35 teatab Simin-i Üldosakond AES-ile sei
puhul siseministri poolt tehtud resolutsiooni (siin väljavõtteid):
„Nimede kaalumise enne nende maksvusele pääsemist on tõesti tar-
vilik. Selleks on ka Siseministeeriumi juures hr. Muugi juhatusel
toimikond. AES-iga ses ühenduse pidamine on raskendatud, sest
otsustamised on tähtajalised. Eesnimede käsiraamatu ilmumist pean
rohkem kui rutuliseks, ... Oleks tarvilik, et nimede käsiraamat ilmuks
esialgu lühendatud kujul, kui senine trükk otsas, ... Uute nimede
juurdesünnitamisel, milleks Emakeele Selts peaks end rakendama,
võiks anda täiendava trüki. Palun võtta töö kohe täitmisele. Juba
laste ristimisel on vaja eesti nimesid, sest perekonnaseisu-ametnikud
said ettekirjutuse hoiduda võõraste nimede registreerimisest. Palun
rutata. 1. III 35. K. Eenpalu, Siseminister.“ — AES vastab 9. III 35,
olles selgitanud vana trüki kasutamise võimalusi, et seda asendava
ja teataval määral täiendava uue väljaande koostamise on AES-i
juhatus teinud ülesandeks prof. J. Mägistele. — Käsk kiri valmis
1. maiks, oli kaalumisel Tallinnas Nimede Eestistamise Keskbüroos
ja korduvalt redigeerimisel keelekomisjonides ning autori käes, kuni
ta viimaks ilmus 24. II 36 pealkirja all „Eestipäraseid eesnimesid“.

3. Kohanimed.

Postivalitsus (lüh. PV) küsib, „kas on lubatav maade nimetuste
loenduses läbi viia järjekindlalt omastav kääne (nimetava asemel),
seega *Afganistani, Danzigi, Egiptuse, Ecuadori, Iraki, Jaapani, Luk-
semburgi, Portugali, Siiami, Šveitsi, Jeemeni* jne. Sest seni valitseb
sel alal segadus nii postiametkonna kui ka teiste ametkondade poolt
RT-s avaldatud dokumentides. Nii on eeltoodud nimetusi seni suure-
malt jaolt tarvitatud nimetavas käändes, teisi aga omastavas käändes,
nagu *Hollandi, Islandi, Prantsuse* jne. ...“ — AES vastab, et maailma
maade ja linnade nimetuste loenduses ei tule mitte järjekindlalt läbi
viia omastavat käänat, sest kohanimede omastava käände
reegel on maksev ainult kodumaaliste nimede kohta ja
nende suhtes, mis kodumaaga on lähedalt seotud ja mis on nii välja
kujunenud (viimaseist näit. *Riia, Liibavi, Miiitavi, Helsingi, Ungari* jne.).
Teiseks esinevad välismaade nimed genitiivsel kujul, kui need vare-
malt on esinenud lõpposaga *-maa* ja kui see nüüd on ära jäetud, näit.
Soomo, Rootsi, Norra, Taani, Läti, Leedu, Poola jne. Muud kaugemad
kohanimed esinevad ikka nominatiivsel kujul, näit. *London, Pariis,
Berliin, Danzig, Afganistan, Egiptus, Ecuador, Irak, Jaapan, Luksem-
burg, Portugal, Šveits, Jeemen* jne., või niisuguse lõpuga, nagu see
rahvusvaheliselt on välja kujunenud (näit. *Itaalia, Rumeenia, Ser-
bia, Brasillia* jne.). (Vlk. 31. X 34, nr. 76.)

PV küsib veel, kuidas tuleb tõlkida eesti keelde mõningate maade
nimetusi. AES soovib neid tõlkida järgmiselt: 1) *Les États du Le-
vant* ... — *Levandi riigid* (mitte *Levante riigid*; nom. *Levant*, gen.
Levandi); 2) *Le Royaume de l'Arabie Saudite* — *Saudiija* (või *Nedžd-
Hedžase*) *Araabia Kuningriik*; 3) *Curaçao et Surinam* — *Curaçao* või
Kürassao ja *Hollandi Guayana* või *Surinam*; 4) *Açores* — *Assoorid*.
(Vlk. 31. X 34, nr. 76.)

Dr. O. Kallas soovib AES-ile võõrkeelseid ladina- ja gootitähelisi kohanimesisid alati kirjutada algkujule vastavalt, mitte lubades eestipärastatud foneetilisi erandeid (nagu *Viiburi*, *Viin*, *Pariis* jt.) või neid ainult koduseks tarvitamiseks jättes, ja põhjendab ettepanekut järjekindluse taotluse ning üldise rahvusvaheliselt maksva kombega. — AES vastab, et rahvusvahelises tarvituses (näit. välismaile minevate kirjade aadressidel) tuleb ka eestlastel tarvitada välismaalisi kohanimesisid nende originaalkeelsel kujul (nii siis *Berlin*, *Wien*, *Paris*, *Helsinki*, *Viipuri* jne.) ja et üldtuntud kohanimede eestipärane kirjutusviis (*Berliin*, *Viin*, *Pariis*, *Helsingi*, *Viiburi*, *Varssavi* jne.) ongi ainult kodumaaliseks tarvitamiseks mõeldud. Siit eestikeelset kirjutusviisi kõrvaldada pole soovitatav, seda enam, et see puudutab ainult nende nimede ortograafilist külge, kuna teised rahvused armastavad eestikeelsete kohanimede asemel tarvitada koguni teisi sõnu (*Tallinna* as. *Reval*, *Tartu* as. *Dorpat* jne.). (Vlk. 25. IV 36, nr. 152.)

Kõnnu Vallavalitsus Harjumaal on pöördunud Postival. poole protestiga kirjatalude uute nimetuste *Kasispa*, *Pärispa* ja *Suurpa* vastu, sest kohapeal tarvitatavat neid kujul *Kasispea*, *Pärispea*, *Suurpea*. PV palub AES-i seisukohta. — AES vastab, et 1) juba üleriiklikus asulates nimestikus, mis on ilm. trükist 1924, esinevad kõnealused kohanimed kujul *Kasispa*, *Pärispa*, *Suurba*. Mõne a. eest nimestiku redigeerimisel jäeti need nimed sel kujul püsima. Nii pole AES-i arvates praegu tegu nende muutmiselega vastnimetatud kujude kasuks. 2) Nende puhul pole enam arvestatud *pa*-liite esialgset kuju ega tähendust (*-pea*, *-pää*), vaid seda on võetud, nagu ta on, tervikliku kohanime osana. AES-i kohanimede-kogud näitavad ka kohapealset hääldamist ainult kujul *Kasispa*, *Kasispā*, *Pärispa*, *Pärispā* ja *Suurba* kujul (vahepeal trükitud *Suurpa* on nähtavasti eksitus). Vallaval. kiri ka ei eita sellist hääldamist, nimetades seda ainult lohakaks; AES-i andmete järgi see on aga rahvakeelne hääldus, mille alusel toimubki kohanimede fikseerimine. Ka esteetiliselt on neis kohanimedes *pa*-lõpulised kujud sobivamad (vrd. *Suurba* ja *Suurpea*). 3) Kui aga peaks kindlaks tehtama, et kohapeal neid nimesid üldiselt hääldatakse veel täielikult kujul *pea*-liitega, siis pole ka põhjust olla selle vastu, kui need nimed fikseeritaks ametlikult *Kasispea*, *Pärispea* ja *Suurpea* kujul. (Vlk. 24. XI 34, nr. 86.) — Jaanuaris 1935 esitab Kõnnu Vallavalitsus AES-ile veel rea motiive protestitud nimekujude vastu ja palub PV-le soovitada, et ta jätaks sellenimelised postitalud püsima *Pärispea*, *Suurpea* ja *Kasispea* kujul. — AES juhhib kõigepealt PV tähelepanu oma eelmises kirjas antud seletustele ja lisab juurde, et andmed, mis praegu saadud isikuilt, kes pikemat aega kõnealustes kohtades viibinud, ainult kinnitavad eeltoodud rahvakeelset hääldust. Kui aga kohapeal tahetakse kõnealuseid kohanimesisid kirjakeelele lähemale tuua (murdeliste kohanimede kirjakeelestamise tendentsi on viimasel ajal mujalgi olnud märgata), siis sellelt seisukohalt võiks AES-i arvates ka kohalikele tegelastele vastu tulla ja need kohanimed võtta tarvitusele *pea*-lõpulistena. (Vlk. 23. II 35, nr. 25.)

Petseri vallas Demidovo külas kirjatalu avamise puhul tuleb päevakorda *Demidovo* enese eestistamise küsimus. AES-i arvates võiks senine venekeelne nimetus püsida ainult sel juhul, kui on tegu puhtvene külaga või kui venelastel on seal ülekaal. Värskelt saadud andmeil hääldatakse Petseri vallas Demidovo küla nime kujul *Tendüvä*, harvemini *Temdüvä*. Selle kirjakeelseks kujuks soovib AES PV-le *Tenduva*. (Vlk. 30. X 34 ja 6. XI 34, nr. 79.)

PV järelepärimisele vastab AES, et tal pole midagi Vastseliina valla *Tsäpsi* kirjatalu *Järveoja* kirjataluks nimetamise vastu. (Vlk. 4. XII 34, nr. 89.)

Keila Vallavalitsus on otsustanud *Käesalu* algkooli (koolijuhataste ettepanekul) nimetada *Käosalu* algkooliks ja teinud sellise ettepaneku Harjumaa Koolivalitsusele. Samal ajal Keila postkontori ülem teatab PV-le, et Keila Vallavalitsus ja postitalu tarvitajad pole rahul *Käosalu* postitalu ümbernimetamisega *Käesalu*'ks. PV küsib AES-i arvamust. — Vastuses öeldakse, et AES-i juhatuse arvates *Käesalu* algkooli *Käosalu*'ks muutmiseks pole põhjust, sest AES-i andmeil on kõnealune nimetus kohapeal tuntud *Käesalu* kujul ja põhjeneb Lääne-Eesti murdeil, kus on tuntud sõna *kägi*, gen. *käe*, mis vastab üldkeelsele sõnakujule *kägu*, gen. *käo*. Nimetus *Käesalu* kannab seega kohalikku omapära. (Vlk. 4. XII 34, nr. 90.)

Vana-Suislepa vallas Laane külas tegutsenud *Laaneküla* kirjatalu on muudetud *Laane*'ks, kuid kohalik vallavalitsus soovib selle muuta otstarbekohasemaks *Laanekuru*'ks. PV sellekohasele küsimusele vastab AES, et tal keeliselisest küljest pole midagi kohanime *Laanekuru* vastu. (Vlk. 21. XII 34, nr. 94.)

Kaitsevägede Staabi Topo-Hüdrograafia Osakonnas koostatava kaardi (mööd 1:200 000) materjalidest nähtuvat, et paljudel Eesti asulatel on mitu erinevat nime vallavalitsuste dokumentides, rahvasuus ja seni ilmunud kaartidel. Kaardile õigete nimede leidmiseks pöörduakse AES-i poole esialgu väikese nimestikuga *Narva rajooni* asulate nimedest. — Nimestik saadetakse Osakonnale tagasi (vlk. 15. XII 34, nr. 93) AES-i seisukohtadega järgmiselt täiendatud kujul (valitud näited):

Endistel vene kaartidel	Vallakirjas ja literatuuris	Orienteeriv keskus	AES-i seisukoht
<i>Monplesir</i>	<i>Mummasaare</i>	(Vaivara)	<i>Mummassaare</i>
<i>Šmetske</i>	<i>Šmetske</i>	(N.-Jõesuu)	<i>Metski</i> ¹
—	<i>Magerburg</i>	„	<i>Suudme</i> (uus ettep.)
<i>Korostel</i>	<i>Karostel</i>	„	<i>Karstula</i>
<i>Venkul (Narvskaja)</i>	<i>Veneküla</i>	„	<i>Väiküla</i>
<i>Zamokros</i>	<i>Samokras</i>	(Soldina)	<i>Arumäe</i>
<i>Soldina</i>	<i>Soldino</i>	„	<i>Soldina</i>
<i>Siverskaja</i>	<i>Siverski</i>	(Narva)	<i>Sivvertsi</i>
<i>Uzdna</i>	<i>Uzdna</i>	(Krivasoo)	<i>Uusna</i>
<i>Skorjatina Gora</i>	<i>Skarjatina Gora</i>	(Vasknarva)	<i>Karjati</i>
<i>Kuikin Bereg</i>	<i>Kuikin Bereg</i>	„	<i>Kuikina</i>
<i>Katermo</i>	<i>Katermo</i>	(Kuremäe)	<i>Soompea</i> ² või <i>Kaatermu</i>
<i>Katezna</i>	<i>Kattase</i>	(Iisaku-Alajõe)	<i>Katase</i>
<i>Ets (Edisse)</i>	<i>Edise</i>	(Jöhvi)	<i>Ädise</i>

Kaitsevägede Staabi Topo-Hüdrograafia Osakonnas koostatava kaardi (mööd 1:25 000) materjalidesse kuuluvatest kohanimedest saa-

¹ Oleks pidanud olema *Auga* [E. E.].

² Pole päris kindel, kas *Soompea* küla on sama mis *Kaatermu*.

dab Osakond AES-ile veel nimestikud Petseri ja Võrumaa rajoonide asulate nimedest nende mitmesugustes variantides (umb. 50 nimerida), kuhu palutakse juurde märkida AES-i poolt õigekspeetavad nimekujud. Et Setumaa kohanimed kohta AES-il andmed on puudulikud, annab juhatus need nimestikud oma liikmeist moodustatud väiksema komisjoni kätte (koosseisus hr-d Veski, Kask, Mägiste), kes 1935. aastal kauemat aega töötab (peamiselt Postivalitsuse ja EKS-i Kodu-uurimistoimkonna huvides) Eesti kohanimed, eriti ka Setumaa kohanimed kuju määramisel (vt. küsimuse eelmist käsitletu EK-s 1934, lk. 153—154). Setumaa kohta kogutakse täiendavaid andmeid ms. ka sinna saadetud stipendiaadi kaudu. 1935. aasta lõpuks saadetakse nimestikud tagasi, kuhu on juurde märgitud AES-i kohanimedekomisjoni poolt soovitatavad või esialgselt vastuvõetavad nimekujud, kuigi osaliselt on andmed veelgi puudulikud. (Vlk. 2. XII 35, nr. 193.) Näiteid nimestikust:

Endistel vene kaartidel	Vallakirjas ja literatuuris	Orienteeriv keskus	AES-i seisukoht
<i>Budovitsi</i>	<i>Budovištše</i>	(Kulje vald)	<i>Puudovitsa</i>
<i>Lisje</i>	<i>Lisje</i>	" "	<i>Lisja</i>
<i>Dalnevo</i>	<i>Dalnevo</i>	" "	<i>Taalna</i>
<i>Kuuliska</i>	<i>Kuuliski</i>	(Järvesuu vald)	<i>Kuuleski</i>
<i>Popovitschi</i>	<i>Popovitsi</i>	" "	<i>Popovitsa</i>
<i>Võpolzovo</i>	<i>Võpolzovo</i>	" "	<i>Võporsova</i>
<i>Verska</i>	<i>Verska</i>	" "	<i>Värška</i>

Kaitsevägede Staap saadab Setumaa külade nimestiku Siseministeeriumi Omavalitsuste-osakonnale, soovitades oma märkuses massilisi muudatusi kohanimedes mitte ette võtta, vaid respektida kohapealset hääldamist, missugune põhimõte on nüüd läbi löömas kogu maailmas. Viimane saadab nimestiku AES-ile täiendavate seisukohtade teatamiseks. — Seltsi juhatus vastab, et AES-i poolt esitatud sõnakujud on kohapealse setu rahva hääldamise seisukohalt kontrollitud ja seega Kaitsevägede Staabi poolt soovitatud (ning AES-is maksvale) üldpõhimõttele täiesti vastavad. Nimestikus rahvasuus olevatena märgitud nimekujud on arvatavasti vene rahvasuus või venemeelsete ametnike juures esinevad kujud, mida meie aluseks ei saa võtta. AES jääb endiste seisukohtade juurde. (Vlk. 24. I 36, nr. 16.)

Siseministeeriumi Omavalitsuste-osakond saadab AES-ile Kuresaare Linnavalitsuse kirja (ühes mitmete lisadega) *Kuresaare* linna nime muutmise asjas ja palub AES-i arvamust muutmise põhjenduste kohta. Viimane vastab, et ta ei pea esitatud põhjendusi kompetentseks. Ei saa üldse olla kõnet vene keele mõjust *Kuresaare* ortograafilises märkimises, sest vene keeles oli linna nimi *Arensburg*. *Kuresaare* (kahe s-iga ning genitiivne kuju) on linna nimena ildeestiliselt levinud kuju ning vastab kõige enam meie keele iseloomule. AES käib küll põhimõtte järgi, et tundmatumates kohtades võetaks tarvitusele võimalikult kohapealne rahvakeelne nimekuju, kuid ei ole soovitatav, et rahvusvahelise tähtsusega linnade nimedes võetaks ette muudatusi, liiatigi siis, kui need käivad risti vastu eesti keele nõuetele ning kui eesti nimi on alles äsja saanud välismailgi üldiselt tuttavaks. Nagu teada, hääldatakse Haapsalu ümbruskonnas selle linna nime *Oablu*, mitte *Haapsalu*, ning sellist nähtust esineb muudegi

linnanimede juures. AES leiab, et linnanimede kohta käiv Vabariigi Valitsuse otsus 19. juulist 1933 on keeleliselt kõigiti vastuvõetav. (Vlk. 28. VI 35, nr. 120.) — „Postimehes“ 30. VIII 36, artiklis „Vead kohanimesdes tulevad parandada“ võtab V. Randmets pikemalt asja käsitlelles oma kaitse alla murdelised nimekujud *Kuresaar* ja *Orisaar*, nimetades neid ainuõigeiks ning üldkeelseid ss-ilisi kujusid vigaseiks, pealegi ilmsesti mitte tundes veel nende maksvaid omastavalisi kujusid *Kuressaare* ja *Orissaare* ega keesti kohanimede genitiivse kuju reeglit. Seal kõrval laidab ta ka vigast *Kuivaste't*, mis ammu on juba parandatud *Kuivastu'ks*. Postivalitsus on artiklis rängal kujul esitatud etteheidetest puudutatud ning pöördub arupärimisega AES-i poole. See vastab, et ametlikult maksvad postkontorite nimetused *Kuressaare*, *Orissaare* ja *Kuivastu* on keeleliselt täiesti õiged ja et kõnealune kirjutus põhjeneb puudulikul (resp. ühekülgisel) asjatundmisel. (Vlk. 23. IX 36, nr. 354.) — AES-i vastus ilmus „Postimehes“ 17. X 36 PV. poolt saadetud õiendusena ühes „Postimehe“ toimetuse täiendavate seletustega.

(Järgneb.)

E. Elisto.

Paar pisiküsimust.

Meie igapäevane leib . . . ja augu kaevamine.

Allakirjutanu on juba ligi aastakümne jooksul keelelise võõrastustundega pidanud kuulama täisobjektilise väljendi *Meie igapäevane leib anna meie tänapäev* propageerimist mõne keelemehe poolt. Nüüd on Joh. Aavik vastava nõude esitanud oma suures eesti keele õpikus ning seda puudutab ka käesolevas EK numbris õpiku arvustaja (vt. lk. 141 all). Samuti soovitab A. oma õpikus täisobjektilist ütlust: *Kes teisele augu kaevab, see ise sisse langeb* (vt. selle tagasihoidlikku arvustust siins., lk. 141 all ja 142 ül.). Nende küsimuste muude seas käsitlemist arvestades kasutab allakirjutanu nüüd võimalust lühidalt väljendada oma seisukohta neis asjus.

1. Osaobjekt peaks olema siin ainuõige, sest ega ometi taevast anta toitu kindlal määral, näit. 1 kg iga inimese kohta päevas või üks teatav päts perekonna peale, vaid seda antakse ja vajatakse väga erisugusel määral, sedamööda, kuidas on kellegi rahakott. Palutakse muidugi võimalikult rohkem, aga mitte kindlat normi, samuti mitte ühekordselt, vaid alatiseks. —

2. Osaobjekt tundub siingi päris ainuõige, sest kui juba keegi teisele augu valmis saab, küllap ta siis teise ka auku sisse ajab. Häda seisab aga just selles, et e n n e kui teisele auk valmis saab, langeb kaevaja ise sisse. Seega siis: *kes teisele auku kaevab* [ilma et ta jõuaks ülesandega lõpule], *see ise sisse langeb*. —

Selliste teoretiseeringute puhul oleks küll soovitav rohkem arvestada tegelikku rahvakeelt, sest instinktiivne keeletunne määrab objekti tarvituse sageli loomulikumalt kui teoreetilised väljarehken-dused. Rahvakeel tarvitab neil juhtudel ikka osaobjekti.

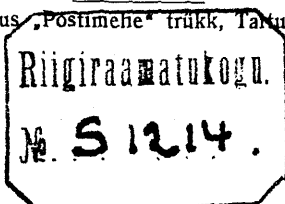
E. Elisto.

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus.

16. XI 1936.

SOOME-EESTI SÖNARAAMAT

Toimetanud: JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenaiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijaile, tõlkijaile ja kõigile keeletarvitajaile. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimisid ja kõige tarvitatavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimisid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk.

Hind 50 s. Kirjastaja: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises. W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Elmiste ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s. Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov'i* ja selle tuleliste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasust ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandeilt ms. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimisid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÖNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijaile 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XV aastakäik, 1936)

ilmub aasta kolita kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detsember; kaksiknumbri korral teise numbriga tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumbriga 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XIV aastak., 1930—1935, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudele raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Uued erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1936. aastakäigu tellijatele annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeesti sõnaraamatult (vt. kaane siseküljel) saavad EK tellijad 20 % hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leivad käsitlemist õigekeelsuse ning tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimedede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Vabriku 5—4. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 35 SENTI.